

ZPRÁVY

JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ PŘI ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMII VĚD

Adresa: Jednota klasických filologů, Praha 2, Lazarská 8

OBSAH - CONSPECTUS FASCICULI

100 let Listů filologických (A. Fialová)	1
Doc. dr. Oldřich Pelikán šedesátiletý (jb)	3
Isokratovy myšlenky o státě a společnosti (A. Frolíková)	7
Cesarius z Heisterbachu a František Kubka čili o životnosti středolatin- ské literatury (A. Vidmanová)	19
K literární činnosti Codiciově (J. Hejnic)	28
Nota ad Melanchthonis carmen quod est de motibus orbium caelestium pertinens (J. Martínek)	34
Jak vznikají básně - K vzniku dvou posledních básní J. Seferise (R. Do- stálová)	35
Athanasios Christopulos, Trn (přel. L. Hoch)	43
Antická knihovna 1969-1973 (A. Frolíková - E. Stehlíková)	44
Z nové literatury: R. Martin, Recherches sur les agronomes latins et leur conceptions économiques et sociales (E. Šimovičová); J. Burian, Zánik antiky (E. Svobodová); F. H. Tinnefeld, Kategorien der Kai- serkritik in der byzantinischen Historiographie (V. Cinke); Pře- klad literárního díla (H. Kopřiva); Fr. Branislav, Ezopovy bajky (E. Stehlíková)	52

100 let Listů filologických

V prosinci r. 1973 uplynulo 100 let od doby, kdy jedna z prvních našich vědeckých společností, Jednota českých filologů, vydala první číslo svého časopisu "Listů filologických a paedagogických". Z pera daleko povolanějšího bylo v prvním padesátiletí Jednoty při příležitosti 25. a 50. výročí jejího vzniku vzpomenu prvními členy (O.Kádnerem, J. Hendrichem, J.Králem) vzniku, posláni časopisu i jeho finančního zabezpečení v prvních letech. V poslední době při 100.výročí založení Jednoty českých filologů a hodnocení stavu klasické filologie u nás zhodnotil r. 1968 K.Janáček kritickým pohledem klasicko-filologickou stránku Listů a J.Daňhelka zasvěceně jejich stránku bohemistickou. Proto bude na místě, omezíme-li se na stručnou vzpomínku na toto významné výročí a v závěru připojíme soupis prací, týkajících se nejen Listů filologických (dále LF), ale i časopisu nového, Zpráv Jednoty klasických filologů (dále ZJKF), který od r. 1959 vydává společnost nová, v níž byla Jednota českých filologů v r. 1956 přetvořena.

Na vydávání vlastního časopisu pomysleli členové Jednoty již tehdy, dokud byla spolkem studentským. V únoru r. 1872 byl podán na týdenní schůzi Jednoty návrh na vydávání časopisu a po zajištění předpokládaného finančního nákladu přistoupil výbor Jednoty k úspěšné realizaci tohoto návrhu. První číslo Listů filologických a paedagogických vyšlo na oslavu stého výročí narození J.Jungmanna za redakce předních odborníků z oboru klasické filologie, bohemistiky a metodiky, J.Kvíčaly a J.Niederla (klasická filologie), J.Gebauera (bohemistika) a V.Šlavičky (metodika). Účel a posláni časopisu vytkl J.Gebauer v úvodním článku, věnovaném památce Jungmannově, těmito slovy: "Časopis, jehož první ukázka tuto na světlo vychází, filologii jest věnován. Napřed a ze zásady není z něho žádné filologické pole vyloučeno, ale filologie klassická a slovanská obzvláště v něm se pěstovati má, ona pro svou důležitost kulturní, tato pak za tou příčinou, že náš jazyk český jest jazykem slovan-

ským. Potřeba českého filologického časopisu cítila se zajisté ode dávna, ale od myšlénky přistupuje se k skutku teprv nyní - v roce, ve kterém jsme stoletou památku narození Jungmannova slavili; a neposlední pohnůtkou, aby zamýšlený odborný časopis filologický vycházeti počal, bylo právě přání, aby se strany českých filologů památka Jungmannova také nějakým platným činem ctěna a slavena byla. Jí tedy posvěcujeme toto dílo, toho sobě žádající, aby bylo hodno posvěcenu býti veleduchu Jungmannovu.

Záviseti bude na činném účastenství našich kolegů, v jaké míře dílo tuto započaté úkolu svému zadost učiní. Zvouce tedy všecken do spolku, žádáme jich, aby nás podporovali buď samostatnými původními pracemi anebo úvahami o pracích cizích, tak aby v časopise našem filolog klassický a slovanský o všem, co v jeho oboru důležitého se vyskytuje, povědomosti nabyl".

Tomuto svému poslání se Listy nezpronevřily. Jejich vědeckou úroveň zaručovala jména jejich redaktorů (k uvedeným redaktorům prvního čísla uveďme jména J. Král, Fr. Pastrnek, Fr. Groh, Jar. Vlček, O. Hujer, J. Jakubec, O. Jiráni, M. Hýsek, B. Ryba, V. Machek, A. Grund), tak připěvatelů, mezi nimiž najdeme jména našich předních badatelů v oboru klasických studií, bohemistiky a srovnávacího jazykozpytu i jména významných škol-
ských praktiků. Časopis, který má od r. 1887 název Listy filologické, přinášel pojednání, úvahy a drobné zprávy z uvedených vědních disciplín, k nimž přistoupily od 3. roč. a do 46. roč. byly uveřejňovány posudky učebnic, gymnasiálních programů a recenze českých překladů, od 11. roč. referáty o slavistické literatuře, zejména o časopisech, od 14. roč. zprávy o odborných člancích v programech středních škol a od téhož ročníku zprávy o jazykovědných časopisech, od roč. 26. přibližují Drobné zprávy přístupnou formou důležité publikace a referují o postavení klasických jazyků. V roč. 30. najdeme nový oddíl Archiv literárně historický, který byl zaveden zásluhou Jar. Vlčka a přinášel až do roč. 69. materiálové příspěvky k dějinám novější české literatury, k roč. 54-66 je připojena zvláštní příloha "Hlídká archeologická", kterou řídí A. Salač. Záslužným činem bylo i uveřejňování francouzských resumé publikovaných článků v roč. 51-65. Mnohostrannost Listů, hlavně pokud jde o slavistiku, lze vysvětlit tím, že teprve v r. 1911 byl založen Klub moderních filologů a jeho Časopis pro moderní filologii, slavistický orgán Slavia až v r. 1923 a teprve po druhé válce Slovesná věda a Česká literatura. Základní věd-

ní disciplíny, které byly v Listech pěstovány, pak vytvořily v průběhu doby předpoklady k uveřejňování výsledků bádání z oboru humanismu a medievalistiky (srov. J.Král, Literární činnost humanistických profesorů university Karlovy mezi r. 1409-1622, LF 36, 1909, 401-427 - K.Hrdina, Humanistický básník Pavel z Jizbice, LF 50, 1923, 204-216; 295-312 - B.Ryba, Sigismundus Gelenius a Gilbertus Cognatus, LF 51, 1924, 228-239 - B.Ryba, Kronika Kristiánova s hlediska textové kritiky, LF 59, 1932, 112-121; 237-245).

V době druhé světové války, v letech 1942 - 1945, byly Listy filologické sloučeny s Časopisem pro moderní filologii v Český časopis filologický jako společný orgán Jednoty českých filologů a Klubu moderních filologů. Redaktory tohoto časopisu, jehož vyšly tři ročníky, byli J.Janko a B.Ryba. Je pochopitelné, že za dané situace byla možnost publikování příspěvků z klasické filologie omezena.

V r. 1946 se vrací Jednota českých filologů k vydávání svých Listů filologických. Jejich hlavním a zodpovědným redaktorem je B.Ryba, spoluredaktory pak A.Grund a V.Machek. V r. 1951 dovršují Listy roč. 75 a v r. 1953 přechází jejich redakce do Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská Československé akademie věd, kde téhož roku vychází roč. I (76). Jejich vydávání řídí redaktor (do l.č. r. 1961 A.Salač, od 2.č. J. Hrabák) s redakční radou, složenou z odborníků klasické filologie, bohemistiky a srovnávacího jazykozpytu. V Listech, které navázaly na Listy původní, jsou publikovány v českém i cizojazyčném znění práce z oboru klasické filologie v celé šíři oboru, bohemistiky (od r. 1953 jsou bohemistické příspěvky zaměřeny ke studiu starších období vývoje jazyka a literatury) a srovnávacího jazykozpytu, referáty o nových knihách, drobné zprávy a příspěvky k dějinám filologie (1953 - 1959). K roč. V (1957) - IX (1961) byla připojena cizojazyčná příloha Eunomia. Zhodnocení Listů filologických, vydávaných Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská, podal K.Janáček na Antické konferenci uspořádané v r. 1964 Kabinetem, kde hodnotil naše dnešní odborné časopisy s tematikou z oboru klasické filologie.

Pokud jde o obsah a funkci Zpráv Jednoty klasických filologů, které vydává nově utvořená společnost při Československé akademii věd od r. 1959, zhodnotila jejich první ročníky v časopise Eirene redakční tajemnice Zpráv od jejich založení A. Vidmanová. Redaktorem Zpráv - rovněž od jejich založení - je L. Varcl. Ke Zprávám uveďme jen to, že přinášejí populárně vědecké kratší články z oboru studií klasických, medievalistických, humanistických, byzantských a novořeckých, recenze publikací naší i zahraniční produkce, majících vztah ke škole, školní výuce a metodice vyučování klasickým jazykům, zprávy o stavu klasických studií u nás i v cizině, informují členstvo o akcích Jednoty apod.

Závěrem bychom si přáli, aby se pro oba časopisy splnila slova Vítězslava Háška, která čteme v jeho literární úvaze z ledna r. 1874, kdy hodnotil první číslo Listů filologických a paedagogických (srov. Národní listy č. 21 z 22. I. 1874, str. 1) jako časopis, který zasluhuje, aby si ho všimly nejen "kruhy, k nimž především mluví", ale i širší veřejnost.

Soupis prací, týkajících se LF a ZJKF

- 1) Zpráva, kterou na oslavu pětadvacetiletého jubilea podává výbor Jednoty českých filologů v Praze. 1868-1893. Jednota českých filologů, Praha 1893, str. 5-13, 16-18.
- 2) Památník na oslavu padesátiletého trvání Jednoty českých filologů v Praze. Jednota českých filologů, Praha 1918 (Příloha k 2. č. XLV. roč. Listů filologických), str. 4-8, 10-13, 16-17, 19-20, 22, 24, 28-29, 53, 64-69, 85.
- 3) A. Fialová, Ke vzniku Listů filologických před osmdesátí léty, LF III (LXXVIII), 1955, 109-115.
- 4) J. Daňhelka, Jan Gebauer a Listy filologické, LF V (LXXX), 1957, 153-163.
- 5) J. Daňhelka, Dvojí výročí, LF 91, 1968, 353-359.
- 6) K. Janáček, Sto let klasické filologie v JČF a JKF, LF 91, 1968, 360-370.

- 7) K. Janáček, 100 let klasické filologie v JČF a JKf, ZJKF XI, 1969, 8-23.
- 8) J. Daňhelka, K stému výročí založení Jednoty českých filologů, ZJKF XI, 1969, 24-30.
- 9) A. Fialová, Jednota českých filologů a dnešek, ZJKF XI, 1969, 31-40.
- 10) K. Janáček, Odborné časopisy s tematikou z klasické filologie, Antická konference 1964, Kabinet pro studia řecká, římská a latiná ČSAV, Praha 1964, 175-181.
- 11) A. Vidmanová, Zprávy Jednoty klasických filologů (Nachrichten des Vereins klassischer Philologen), Eirene (Studia Graeca et Latina) II, 1964, 170-176.

A. Fialová

Doc.dr.Oldřich Pelikán šedesátiletý

18. prosince 1973 se dožil šedesáti let předseda brněnské pobočky Jednoty klasických filologů doc.dr.Oldřich Pelikán, DrSc. Narozen v Brně, jako absolvent klasického gymnasia vstoupil na filosofickou fakultu MU v Brně, kde studoval v letech 1933-37 klasickou filologii, starověké dějiny, klasickou archeologii a dějiny umění. V r. 1937 získal aprobaci pro latinu a řečtinu, 1938 doktorát filosofie. Již v šíři jeho studijních zájmů lze sledovat základy jeho pozdější vědecké činnosti, zahájené již na fakultě, rozvíjené v době, kdy působil jako profesor na klasickém gymnasiu v Brně (1938-46) a zejména později jako vysokoškolský učitel na univerzitách v Olomouci (1946-54), Bratislavě (1955-3) a v Brně (od 1959), kde převzal po prof.G.Hejzlarovi vedení brněnského semináře pro klasickou archeologii.

Fundovaný klasický filolog i archeolog, zprvu publikoval příspěvky z obou oborů, nicméně později převážil jeho zájem o výtvarné umění, a tam je také hlavní těžiště jeho práce: v provinciální plastice římského Podunají a římských nálezů u nás vůbec (srov. především jeho Slovensko a římské impérium, Bratislava 1960) a v problematice slohového vývoje římského umění, jemuž je věnována německy vydaná kniha Vom antiken Realismus zur spätantiken Expressivität (Praha 1965) a řada časopiseckých příspěvků autorových; je to thematický okruh, kterému se jubilant nejintenzivněji věnuje i dnes. Na tomto místě je pak třeba vyzdvihnout jeho bohatou činnost učitelskou, nejlepší českou souhrnnou učebnicí dějin antického umění (skripta brněnské university 1971) a především jeho dlouholetou obětavou činností v Jednotě klasických filologů, přednáškovou i organizační, která vyvrcholila jeho současným vedením brněnské pobočky.

jb

ÍSOKRATOVY MYŠLENKY O STÁTĚ A SPOLEČNOSTI

Jeden z nejvlivnějších řeckých politických publicistů 4. stol. př. n.l. - Ísokratés - zasvětil značnou část svého života snaze nalézt všestranně přijatelné a uskutečnitelné řešení neuspokojivých poměrů v Řecku. Jeho názory, týkající se nejrůznějších otázek vnitřní i mezinárodní politiky, se během let často přizpůsobovaly změněné situaci, jeho politické postoje k jednotlivým konkrétním historickým faktorům se měnily; přesto zůstávala jeho základní odpověď na problematiku mezinárodní politiky po celou dobu jeho dlouhého života stejná: panhelénismus těsně spjatý s plánem protiperské války jakožto ventilu četných problémů řeckých poleis; řešení otázky velení přitom Ísokratés modifikoval po celý život podle momentálního poměru sil.

Jedním z důvodů, který doháněl Ísokrata ke zmíněnému řešení pomocí expanze, byly sociální poměry uvnitř řeckých poleis. V řeči Filippos, ve které Ísokratés roku 346 př.n.l. velmi široce a se snahou o maximální přesvědčivost vykládá a zdůvodňuje makedonskému králi své mezinárodně-politické návrhy ¹⁾, říká mj. toto: "Nejlépe pokusíš-li se vyvrátit celou perskou říši a ne-li, odtrhnout co největší území a oddělit - jak někteří navrhuji - část Asie od Kilíkie až po Sinopé a založit v této oblasti města a usadit tam ty, co se nyní z nedostatku prostředků denní obživy potulují a ničí všechno, na co padnou. Jestliže jim nezaopatříme dostatečné živobytí a nezarazíme-li vzrůstání jejich počtu, bude jich znenadáni takové množství, že budou nemenším postrachem pro Řeky než pro barbary. Neděláme si však s nimi žádné starosti, ba ani si neuvědomujeme, že nám všem tu narůstá společná hrozba a nebezpečí" (§§ 120-123).

Tato slova nás přivádějí od problému mezinárodní politiky rychle a přímo do oblasti politiky vnitřní, k Ísokratovým názorům na uspořádání společnosti a státu vůbec, tedy do oblasti v ísokratovském bádání relativně přehlížené a opomíjené. ²⁾ Jedním z hlavních pramenů poznání Ísokratových názorů v tomto směru je řeč Areopagitikos. V ní předložil Ísokratés v ob-

dobí spojenecké války ve formě fiktivní řeči na sněmu návrh na řešení vnitropolitické situace v Athénách. Obrací se pouze na Athéňany, zároveň však při každé příležitosti zdůrazňuje, že Athény mají být vzorem ostatním Řekům, takže můžeme právem předpokládat, že měl na mysli jakési vzorové řešení. Ísokratés si toto řešení představuje ve vší stručnosti asi takto: je nutná změna, resp. výměna dosavadní politice, na kterou všichni reptají (§ 15), za jinou, kterou Ísokratés nazývá solónsko-kleisthénovskou (§ 16). - Na tomto místě je třeba upozornit na dvě věci: především nás nesmí mýlit, že Ísokratés pracuje metodou projektování do historie, tzn. předvádí své ideály jako v minulosti uskutečněné³⁾. Nebudeme ovšem zkoumat historickou věrohodnost jeho obrazu, nýbrž bude nás zajímat pouze jako soubor jeho představ o ideálním uspořádání (athénské) státu. A dále musíme mít na paměti, že Ísokratés má v této řeči na mysli uspořádání demokratické, a to podle něho optimální formu demokracie (srov. Areop. 16, 27, 57-8 aj.); k tomu se ještě vrátíme.

Ísokratovy reformátorské úvahy vycházejí v Areopagitiku z role politice v životě státu i jednoho každého občana. Je přesvědčen, že politice se automaticky přizpůsobují zákonodárství, soudnictví, praktická politika i soukromý život (§ 14). Politice přisuzuje základní a formující vliv na charakter a prosperitu státu i občanů; v § 78 zdůrazňuje přímou závislost mezi kvalitou politice a života ve státě; podle jeho názoru stačí změna politice, zavedení dobré, aby ze státního i společenského života vymizely potíže, rozpory, nešvary atd. Přitom velkoryse přechází problém, jak takovou změnu prakticky prosadit. Není sporu o tom, jak velkou roli Ísokratés politice přisuzoval. Obrazně to vyjádřil v § 14 slovy: "Duší obce totiž není nic jiného než ústava, která má tak mocnou působnost jako rozum v těle. Ona to je, kdo všechno posuzuje, ona střeží úspěchy a vyhýbá se pohromám ..." V Panathénaiku, 138 Ísokratés tuto myšlenku takřka doslova opakuje.

Poněkud méně jasné je, co vlastně Ísokratés slovem politice označuje a rozumí.⁴⁾ Interpretaci Areopagitiku zjišťujeme, že do pojmu politice ve smyslu státního zřízení, ústavy (v tomto smyslu užívá Ísokratés občas i termínů διοίκησις,

κατάστασις a tvarů slovesa πολιτεύεσθαι a διοικεῖν) zahr-
noval tyto složky:

míru občanských práv, kterou určuje zvolený druh rovnos-
ti; podle § 21 existují celkem dva druhy rovnosti, absolutní
a relativní, odstupňovaná podle schopností, zásluh a majetku,
srov. § 26 aj. (té dává Ísokratés přednost);

způsob obsazování úřadů (Ísokratés odmítá losování a vy-
zdvihuje volbu z předem vybraných kandidátů - § 22);

způsob kontroly úředníků (jejím konkrétním fungováním se
Ísokratés příliš nezabývá - §§ 26-7, srov. 46 a 55);

otázku suverenity (podobně jako ustanovování tak i kon-
trola úředníků je podle Ísokrata v rukou svrchovaného lidu -
§ 26, srov. 27);

výchovu a dohled na život občanů (obojí chce Ísokratés
svěřit Areopagu);

nepsaný mravní kodex občana. 5)

Ísokratova politeia znamená základní princip soužití li-
dí ve státě, zajištěný jednak institucionálně, jednak - a to
je třeba zdůraznit - morálně. Bohužel institucionální strážce
svého návrhu věnuje Ísokratés velmi malou pozornost a jeho for-
mulace jsou kusé a nejasné. Zdá se, že v jeho návrhu funguje
dvojitý systém kontroly: jednak svrchovaný lid kontroluje úřed-
níky a přísně trestá ty, kdo nezastávají svůj úřad bezúhonně
(zdůrazňování svrchovanosti lidu může být ovšem ústupkem, vy-
nuceným obavou před nařčením z oligarchického smýšlení, které-
mu se Ísokratés v § 57nn opravdu usilovně brání), jednak kon-
troluje počínání každého jednotlivého občana Areopag. Tento
exkluzivní sbor urozených, zkušených a zřejmě bohatých jedinců
(§ 37) hraje v Ísokratově návrhu přes všechna ujišťování
o svrchovanosti lidu základní úlohu. Je pověřen všestranným
dozorem nad životem státu, především však v jeho rukou leží
výchova mládeže. Toto klíčové postavení zajišťuje Areopagitům
základní vliv, neboť prostřednictvím výchovy mladých a dozoru
nad staršími mohou upevňovat tu důležitou složku Ísokratov-
ské politeie, kterou jsem nazvala morální kodex občana. 6)
Ísokratés, který byl nejen politickým myslitelem, nýbrž i vy-
nikajícím pedagogem, byl zřejmě přesvědčen, že institucionální

stránka tvoří jen jakýsi obrys státního života, proto jí také nevěnoval mnoho pozornosti. Rozhodující podle něho jsou lidé - a to nejen státníci - jejich vlastností a vztahy; proto připsuje Areopagitům názor, že "dobrý život ve státě nezpůsobují usnesení, nýbrž mravy" (§ 41, srov. Panath. 132 nn). Aby mohl fungovat onen harmonický státní i soukromý život, (jaký Ísokratés projektuje do doby solónsko-kleisthénovské ústavy), musí občané každodenním úsilím pod dohledem a vedením (Areopagu) postupovat k mravní dokonalosti (§ 40). Takové občany pak charakterizuje to, že jsou pracovití a šetrní, pečlivě a nezištně plní veřejné funkce a chovají se řádně vůči bohům i k sobě navzájem.

V §§ 31-35 Ísokratés říká o svých ideálních občanech toto: "Shodovali se nejen ve společných otázkách, nýbrž i v soukromém životě měli pro sebe pochopení, jak se sluší na rozumné lidi, které spojuje společná vlast. Vždyť i chudým občanům byla závist vůči majetnějším natolik cizí, že pečovali o velká hospodářství stejně jako o vlastní, soudíce, že jejich rozkvět poskytuje i jim dobré živobytí. Bohatí zase nejen že nepřehlíželi ty chudší, nýbrž považovali chudobnost spoluobčanů za svou hanbu; proto čelili nedostatku tím, že jedněm pronajímali za malé částky polnosti, jiné vysílali za obchodem, dalším poskytovali zálohu k nějakému jinému podnikání. Nebáli se ani jednoho ani druhého, že totiž buď přijdou o všechno nebo dostanou zpátky po velkých potížích jen část zapůjčených peněz, nýbrž byli stejně klidní, pokud se týče peněz půjčených, i těch, které ležely doma, protože věděli, že ti, kdo rozhodují o peněžních dohodách, dodržují zákony bez milosti. Viděli, že si soudcové při sporech jiných lidí nepřipravují půdu, aby sami mohli páchat bezpráví, nýbrž že jsou na podvodníky rozezleňější než sami postižení, soudíce, že ti, kdo činí nejistými peněžní závazky, poškozují chudé víc než boháče; přestanou-li totiž bohatí půjčovat, připraví se o malé příjmy, ale přijdou-li chudí o ty, kdo by vypomáhali, upadnou do krajní nouze. A tak díky tomuto postoji nikdo ani nezatajoval jmění ani neváhal uzavírat peněžní dohody. Bohatí dokonce viděli raději, když si někdo vypůjčoval, než když splácel, protože tak dosahovali obojího, oč usilují moudří: pomáhali spoluobčanům a zároveň si zajišťovali výnos z vlastního majetku. A co je nejdů-

ležitější pro dobré vzájemné vztahy, majetek byl bezpečný - pokud ho získali spravedlivě - a všichni chudí občané z něho měli společně užitek."

Toto chování občanů pomáhá podle Ísokrata v rozhodující míře udržet v chodu ten způsob státního života, který Ísokratés popsal a který považuje za šťastný (§ 53). Při tom jistě není náhodné, že největší pozornost věnoval Ísokratés právě těm vlastnostem, které pomáhají vytvářet harmonický vztah chudých a bohatých; celý výklad o tom, jak se dávní Athéňané chovali k sobě navzájem (v §§ 31 nn), je koncipován právě z tohoto hlediska. To napovídá, že řešení právě tohoto problému přikládal Ísokratés velký, ne-li základní význam. Ve shrnující závěrečné části výkladu o zásluhách Areopagu Ísokratés znovu zdůrazňuje, že Areopag "chudé zbavil nesnází tím, že jim zajistil zaměstnání a pomoc se strany majetných" (§ 55). A na samém konci Areopagitiku, na nejexponovanějším místě, kde řeč stylisticky i věcně vrcholí, pronáší Ísokratés jako nejzávažnější argument ve prospěch svého návrhu slova: "Co je však nejdůležitější, tehdy nikdo z občanů nepostrádal nutné obživy ani nehanobil stát žebráním u kolemjdoucích; nyní však je mnohem více chudých než majetných a chudé je třeba chápat, jestliže se nijak nestarají o veřejné záležitosti, nýbrž hledí si toho, z čeho budou zase ten den živi" (§ 83). Tato pasáž spolu s tím, co už bylo uvedeno, jasně ukazuje, že Ísokratés pokládal za nezbytný předpoklad řádného fungování státu vytvoření harmonických vztahů mezi chudými a bohatými.

V pauperizaci viděl Ísokratés jeden z nejnebezpečnějších symptomů současné doby. Obavy z jejího prohlubování neplynuly přitom, jak se domnívám, jen ze strachu bohatého před možným ohrožením vlastního majetku - i když se v Antidosi, 160 zmiňuje o tom, že být bohatý je nebezpečné. Myslím, že jeho obavy byly hlubší a obecněji motivované. Citovaná závěrečná slova z Areopagitiku ukazují, že chápal chudobu také jako překážku, zabraňující chudým občanům zabývat se veřejnými záležitostmi. Nezbytnost věnovat všechnu energii a zájem opatřování nejnutenější obživy totiž v občanech nejen odstraňuje morální zbrany a připravuje v nich potenciální ohrožovatele majetku i majetných, nýbrž zbavuje je i jejich občanských zájmů, depoliti-

zuje je jako jednotlivce i jako společenskou skupinu. Zchudlí občané se tak stávají nevysychajícím rezervoárem sudičství, donašečství, žoldnéřství, jsou vynikajícím materiálem pro manipulace demagogů apod., jak na to Ísokratés naráží v Areopagitiku, 54 a jak si na to stěžuje v celém svém díle. 7) Konečně ve svých důsledcích si může pauperizace vynutit i deteriorizaci ústavy, tak jak tomu podle Ísokrata bylo v dobách vzniku prvního athénskému námořnímu spolku (srov. Panath. 114-7; výklad tohoto místa je obtížný: Ísokratés uvádí jako hlavní důvod změny ústavy faktor zahraničně-politický, totiž strach z narůstající moci Sparty. Ten vedl ke zřízení námořní říše, která ovšem vyžadovala loďstvo a s ním osádky lodí; tyto lidi, znalé námořnického řemesla, charakterizuje Ísokratés jako lidi, "kteří přišli o vlastní majetek, a tak jsou zvyklí opatřovat si živobytí z cizího ..." a pokračuje: "Naším otcům bylo jasné, že příliv těchto lidí do státu rozruší řád zavedený ústavou, kterou měli do té doby." (Panath. 116). Kde se však vzali tito zchudlí? Slova ἢν εἰσπεσόντων εἰς τὴν πόλιν ukazují na to, že si Ísokratés snad představoval příchod Neathéňanů nebo nějaké rozšíření občanských práv. Ale ať byly jeho představy jakékoli, jisté je, že podle nich teprve příliv těchto zchudlých způsobil zhoršení dosavadní dobré politeie, jak na to ukazuje pasivní futurum lythésomenos (totiž kosmos politeias) i následující lépsomené (totiž eunoia symmachón).

Ísokratés znepokojeně signalizuje nebezpečí narůstající pauperizace a hledá proti ní lék. V Areopagitiku sní ještě o změně ústavy, které by nastolila sociální mír, ba takřka selanku; pro chudé má při tom sympatické lidské pochopení. Později, v řeči Filippos, vykreslí už obraz vzrůstajících zástupů nuzáků, bloudících z místa na místo a ochotných k čemukoliv, jako všeřeckou hrozbu a navrhne Filipovi už zmíněné velkorysé řešení.

Sociální motivace Ísokratových mezinárodně-politických i vnitropolitických plánů byla jistě odrazem hluboké sociální krize řecké společnosti ve 4. století př.n.l. Praktický Ísokratés dobře chápal, že uspokojivé řešení sociálních vztahů uvnitř státu je nezbytným předpokladem jeho stability. Proto se v Areopagitiku distancuje od libivého politikaření součas-

né radikální demokracie a říká o dávných Athéňanech: "Neposuzovali blahobyť (eudaimonian) podle slavnostních průvodů ani podle horlivosti, s jakou se vypravují sbory, nebo podle jiného podobného velikášství, nýbrž podle toho, jak si kdo mouďe vede v každodenním životě a nepostrádal-li žádný občan obživu; právě podle toho je totiž třeba soudit, zda se lidem daří opravdu dobře či zdali se pěstuje nízké politikaření." (§ 53).

Takové bylo Ísokratovo kritérium šťastného života ve státě. ⁸⁾ Ještě precizněji je vyjádřil v řeči O míru, 19: "Zdali-
pak by nám nestačilo, kdybychom žili ve státě bezpečně, měli více životních prostředků, byli navzájem svorní a požívali mezi Řeky dobré pověsti? Já se totiž domnívám, že budou-li dokonale splněny tyto čtyři podmínky, bude stát šťastný." Bezpečnost, dobré mezinárodní postavení, solidní životní úroveň a vnitřní rovnováha, to jsou podle Ísokrata složky politické a sociální eudaimonie, kterou má dobrý stát zaručovat.

Ísokratés se přirozeně zamýšlel nad tím, jaká politeia skýtá nejlepší záruku eudaimonie. Viděli jsme, že v Areopagitiku navrhoval výměnu politeie dosavadní za jinou, kterou vydává za nejlepší druh demokracie; změnu si tu tedy představuje v rámci demokratické ústavní formy. Bylo by přirozeně možné diskutovat dlouze o tom, zda-li by Ísokratův návrh byl v praxi ještě demokracií nebo ne, nakolik Ísokratés byl a mohl být upřímný ve své klasifikaci apod. Klíč k mnoha takovýmto otázkám nám poskytuje Ísokratés sám ve své poslední řeči Panathénaikos, sepsané v letech 342-338 př.n.l. V §§ 130 nn. vykládá totiž znovu - pokud se týče podstatných rysů celkem shodně - o ideální ústavě předků, za jejíž tvůrce však tentokrát nepokládá dvojici Solón-Kleisthénés, nýbrž samotného Thésea (za Solóna a Peisistrata vzala tato ústava údajně již za své - těmito historiografickými aspekty se však nehodlám zabývat). Tuto ideální ústavu předků označuje Ísokratés jednou jako δημοκρατία ... ἀριστοκρατία χρωμένη (§ 131), jindy jako δημοκρατία ... ἀριστοκρατία μεμιγμένη (§ 153). A aby tentokrát nebylo mýlky, co tím myslí, připojuje výklad: "Mezi samostatné politeie počítají mnozí aristokracii, protože je podle nich jakožto tímokratické zřízení nejužitečnější, a nedě-

lají to z neznalosti, nýbrž proto, že se nikdy nestarali o to, co je třeba. Já však tvrdím, že existují pouze tři druhy ústav, oligarchie, demokracie a monarchie. Pokud si lidé, co v nich žijí, navyknou uvádět do úřadů i do ostatních funkcí nejschopnější občany, odhodlané jednat co nejlépe a nejspravedlněji, budou žít dobře ve všech zřízeních, ať už jde o vztahy jich samých navzájem nebo vůči ostatním. Naopak ve státech, kde lidé povolávají k těmto úkolům ty nejhorší ničemy a nedělají si s prospěchem obce žádné starosti, ale pro vlastní obohacení jsou ochotni trpět cokoliv, v těch státech se bude žít tak, jak to odpovídá ničemnosti jejich předáků; a konečně lidem, kteří nejednají ani tak ani tak, nýbrž když je jejich postavení pevné, cení si nejvíce pochlebníků, a když jsou vystrašení, utíkají se o pomoc k nejlepším a nejmoudřejším, těm myslím se střídavě povede jednou hůř, podruhé líp. Taková je tedy přirozenost a možnosti všech ústav ..." (§§ 131-4). Bohužel Ísokratova formulace paragrafu 131 není jasná (κατεστήσαντο γὰρ δημοκρατίαν ... ἀριστοκρατίᾳ χρωμένῃν' ἦν οἱ μὲν πολλοὶ χρησιμωτάτην οὖσαν ὡσερ τὴν ἀπὸ τῶν τιμημάτων ἐν ταῖς πολιτεῖαις ἀριστοῦσιν, ...)⁹⁾ Jisté však je, že zde Ísokratés používá slova politeia v Pointnerově smyslu Gattungsbegriff (= ústavní forma, srov. výše), že uznává pouze tři ústavní formy, oligarchii, demokracii a monarchii, a že odmítá přiznat aristokracii statut samostatné ústavní formy.

Proč ale Ísokratés odmítá považovat aristokracii za samostatnou ústavní formu, jak to podle jeho slov činí mnozí, co podle něho aristokracií vlastně je? Odpověď na tuto otázku obsahují §§ 132-3: podle nich neznamená aristokracií druh, nýbrž kvalitu druhu. Ísokratés klade v Panethenajiku všechny tři ústavní formy, které uznává,¹⁰⁾ z hlediska jejich hodnoty na tutéž rovinu; ve všech mají občané stejné možnosti dobrého života. Když v § 131 kritizuje ty, kdo vydávají aristokracii za jednu z ústavních forem, vysvětluje jejich počínání tím, že μηδὲν κώποτ' αὐτοῖς μελλῆσαι τῶν δεόντων, že tedy nedbají toho, co je skutečně důležité, nutné, jakéhosi rozhodujícího hlediska. Tím je podle Ísokrata kvalita režimu, určovaná profesionálními a morálními kvalitami těch, kdo jsou u moci, a stupněm a soustavností péče, kterou občané věnují jejich výběru. Tam, kde soustavně pečlivě vybírají ty nejlep-

ší a nejschopnější, tam se uplatňuje aristokracií, dokonalé zřízení, ať už forma ústavy je oligarchická, demokratická či monarchická.

Bylo by zajímavé zjistit, co Ísokrata přivedlo k tomuto pojetí. Domnívám se, že to byla nejspíš snaha - motivovaná vnějšími nebo snad i vnitřními důvody - nevybočit z rámce demokratického systému; aristokracií jakožto kvalita ústavy mu dovoľovala bojovat za aristokratickou demokracii; kdyby však přiznal aristokracii statut samostatné ústavní formy, stala by se mu nezbytně odrůdou oligarchie, proti které po celý život více či méně upřímně brojil.

Co je však konkrétně podle Ísokrata to nejdůležitější, co může vytvořit z libovolné státní formy dokonalé zřízení, onu ísokratovskou aristokracii, jež umožňuje dobrý život ve všech státech s kteroukoliv ze tří jím uznávaných ústavních forem? Odpověď Panathenaiku je v obecné rovině velmi stručná (§ 132), ale od § 139 odpovídá Ísokratés, jak je jeho zvykem, nejprve jakoby v negativu kritikou současných athénských poměrů a potom jakoby v pozitivu líčením zřízení dávných Athéňanů, jehož ideální obraz nakreslil o 10 let dříve v Areopagitiku. Myšlenky obou těchto řečí se nyní spojují a prolínají: vše záleží na kvalitě lidí, kteří vládou, politelia ovšem musí zajišťovat, aby se právě ti nejschopnější a mravně nejlepši soustavně dostávali k moci a aby jí nemohli zneužívat. Žádná ze složek, o kterých jsem hovořila při rozboru Ísokratova pojetí politelia v Areopagitiku, nesmí proto chybět. Ísokratés vydává svůj projekt za dokonalou demokracii, ve skutečnosti však vznáší požadavek vlády elity, který sice nerozpracoval do detailů, zvláště pokud se týče institucionální stránky, ale jehož hlavní rysy a jejich vnitřní souvislosti jsou jasné.

A. Frolíková

- 1) Detailní rozbor, shrnutí dosavadních výsledků bádání a soubornou bibliografii k této řeči obsahuje práce G.Dobesche, *Der panhellenische Gedanke im 4. Jhdt.v.Chr. und der "Philippos" des Isokrates. Untersuchungen zum korinthischen Bund I.* Wien 1968.
- 2) První velkou prací, která rozebrala Ísokratovy názory na vnitřní uspořádání společnosti a podtrhla roli, kterou tato problematika hraje v celém Ísokratově díle, byla studie R.Pöhlmanna, *Isokrates und das Problem der Demokratie.* Sbb.Bay.Akad. Wiss.München, phil.- hist.Kl. 1913; její zásluhu nijak neuměňuje ani značná jednostrannost, s níž byla napsána. Přehled o výsledcích dosavadního bádání a bohaté bibliografické údaje lze nalézt v disertacích H.Kehla, *Die Monarchie im politischen Denken des Isokrates,* Bonn 1962 a zvláště F.Pointnera, *Die Verfassungstheorie des Isokrates,* München 1969.
- 3) Poprvé na to upozornil P.Wendland, *Beiträge zur athenischen Politik und Publizistik des vierten Jahrhunderts I.* König Philippus und Isokrates. Nach.kön.Ges.Wiss.Göttingen, phil.-hist. Kl.1910, 134.
- 4) Pro jednoduchost ponechávám stranou ty případy, kdy politeia = opak monarchie (IV, 125; Ep.VI,11 a Ep.IV,6; ostatní případy, které uvádí Pointner, cit. dílo, 78-81, jsou buď sporné, např. VIII, 99, nebo dokazují spíše opak, že totiž Ísokratés zahrnoval monarchii mezi politeie, např. III,54), i pasáž z Panathenajku 131-4, ke které se vrátím později.
- 5) Pointner charakterizuje obsah pojmu politeia u Ísokrata jinak; vycházejí z předpokladu, že "Isokrates systematisiert aber nicht; die gelegentlichen Bemerkungen lassen sich erst durch einen Vergleich mit Aristoteles zu einem Gesamtbild vereinen" (str. 76), vnáší do Ísokrata systém, který není jeho vlastní. Používání aristotelovské terminologie a zvláště osnovy, na kterou Pointner zavěšuje jednotlivé Ísokratovy výrocky, nám sice ukazuje, jak by Ísokratovy názory ostály po-

dle měřítek Aristotelova systematického ducha, ale nevidíme, jak co souvisí pro Ísokrata, čemu přikládal jaký význam apod. Pointner přitom správně rozlišuje u Ísokrata tři základní významy slova politeia: I. die Ordnung des Gemeinwesens; II. der Verfassungsstaat der freien Bürger; III. Gattungsbegriff. První význam, kterým se nyní zabývám, znamená podle Pointnera a) ψυχὴ πόλις; b) διοίκησις; c) taxis peri tás archás; srov. cit. dílo, 49-84.

6) Pointner, cit. dílo, 68-70 si všiml něčeho podobného u egyptské politeie, o které Ísokratés pojednává v Búseiridovi, ale zůstal při konstatování odlišnosti egyptské politeie od ústav dnešních, neuvědomil si, že výchova a morálka občana tvoří v Ísokratově pojetí jednu ze základních, určujících součástí politeie.

7) Materiál pečlivě sebral už S. Icha, Reformní a politické snahy řečníka Ísokrata, Program Prostějov 1913/4, 3-36.

8) K tomu srov. zvl. U. von Willamowitz, Glaube der Hellenen II, Berlin 1955², 238nn; W. Jaeger, Paideia III, New York 1944, 91nn; systém Ísokratových hodnot nejnověji rozebral E. Mikkola, Isokrates, Helsinki 1954, 135 nn.

9) Pointner, cit. dílo, 85-101, věnuje výkladu tohoto paragrafu velkou pozornost a dochází k závěru, že tu Ísokratés bojuje proti uznání aristokracie a tímokracie jako samostatných ústavních forem; podle mého názoru však přitom Pointner do textu vkládá více, než v něm skutečně je (např. výraz tén apo tón tímematón politeian vykládá naprosto nepřesvědčivě jako Aristotelovu "politeii"). Můžeme totiž konstatovat, že ve větě hén ... arithmúsin je více méně jisté pouze to, že mnozí ji (totiž aristokracii) počítají mezi (samostatné) ústavy. Z Ísokratova užití výrazu chrésimos (srov. zvl. Panath. 114 a Areop. 21) a z jeho výkladu v následujícím § 132 plyne, že chrésimótatén je hodnocení nikoliv Ísokratovo, nýbrž oněch polloi; úsan je tedy užito buď vztažně nebo kausálně. Nejobtížnější je však odpověď na otázku, k čemu patří hósper. Podle Pointnera je gramaticky nemožné spojovat je s arithmein; neuvádí však pro své tvrzení žádný důkaz. Slovníky v tomto případě mlčí; překladatelé E. Brémond, Isocrate IV, Paris 1962 a E. Pa-

netsos, Ísokratús logoi, Athenai 1957 se naopak spojení hósper s arithmein přidržují. Nejjednodušší se mi zdá spojovat hósper s chrésimótatén úsan jakožto vysvětlení superlativu. Smysl věty by pak byl asi tento: Mezi samostatné politelé počítají mnozí aristokracii, protože je podle nich jakožto zřízení tímokratické (tj. založené na odhadu majetku) nejužitečnější.

10) Snad vlivem tradice, srov. J. de Romilly, Le classement des constitutions d' Hérodote à Aristote, REG LXXII 1959, 80-99.

Cesarius z Heisterbachu a František Kubka
čili o životnosti středolatinšké literatury

Středolatinšká literatura je obecně, i když neprávem, pokládána za snůšku nudných traktátů většinou teologického obsahu, která dnešnému čtenáři nemá co říci. A přece by bez základů, položených v této opovrhované literatuře, vypadala zcela jinak nebo by se ani vůbec nevyvinula např. povídka a novela moderních evropských literatur.

Matkou moderní povídky je středolatinšké exemplum,¹⁾ které se zrodilo jako samostatný literární druh ve XIII. století na základě legend, bajek, frašek a anekdot. Záměrně se přizpůsobovalo chápání neučeného lidu a s oblibou zpracovávalo látky, které kolovaly v ústním podání, aniž se ovšem vyhýbalo i nejrůznějším zdrojům "učeným". Jedním z prvních, kdo začal exempla zařazovat do svých kázání, byl Cesarius z Heisterbachu, žijící asi v letech 1180-1240.²⁾

Cesarius pocházel patrně z Kolína nad Rýnem, kde nabyt vzdělání. Na sklonku devadesátých let XII. století vstoupil do cisterciáckého kláštera v Heisterbachu u Bonnu, stal se jeho novicmistrem a posléze převorem. Sepsal 36 různých spisů, převážně teologických. V letech 1218-19 vytvořil Homilie o narození a dětství Kristově a o šest let později 64 nedělních homilií; obě tyto kazatelské sbírky proložil hojně exemply. Souběžně s těmito pracemi, v nichž exemplum užíval jako ilustrace křesťanských pravd, tedy způsobem, který se stal směrodatným pro praxi středověkých kazatelů, sestavil dvě samostatné sbírky exemplum, v nichž právě vytvořil z exemplum nový literární druh. Cesarius ovšem neskládal své sbírky jako literární dílo, nýbrž jako pomůcku novicmistra, chtěl novicům svého kláštera v době jejich zkušební lhůty před složením mnišských slibů poskytnout povznášející a účinné poučení a uvést je tak do pravidel řádového života, do základů křesťanské mravouky a věrouky a do kazatelské praxe. První z těchto sbírek, složená v letech 1219-1223 a nazvaná Dialogus miraculorum, prozrazuje tento původní účel jak názvem Dialogus, tak krátkými otázkami žáka a

odpověďmi učitele, které spojují jednotlivé historky a zdůrazňují poučení, které z toho kterého exempla plyne. Základní tendence díla vyplývá i z témat jednotlivých distinkcí, na něž se sbírka člení: De conversione, De contricione, De confessione, De temptacione, De demonibus, De simplicitate, De sancta Maria, De diversis visionibus, De corpore Christi, De miraculis, De morientibus, De premio mortuorum. Druhou sbírku s obdobnou tematikou, Libri miraculorum, kterou psal v letech 1225-1226, Cesarius nedokončil, neboť z proponovaných osmi knih, k jejichž složení ho vyběhl heisterbašský opat, napsal jen dvě, k nimž pak interpolátor připojil třetí knihu.

Cesariovo dílo došlo velkého rozšíření, především na území Německa, ale i mimo ně v hranicích středověké římské říše. Za těmito hranicemi se objevuje jen sporadicky. A tak je dnes známo na 60 rukopisů úplného díla nebo jeho částí a asi 65 kódexů s excerpty. ³⁾ Uvnitř jednotlivých oddílů byla totiž exempla řazena volně, jejich sled nebyl ničím vázán, a tak samozřejmě snadno docházelo k jejich přeřazování, vypouštění i k zařazování exemplů dalších, jež nebyla v originálním díle. Proto je značně nesnadné stanovit přesně původní podobu Cesariova díla a pořídit jeho vydání. Pro kratší Libri miraculorum se našel vydavatel nad jiné povoláný, Alfons Hilka, který již dříve vydal exempla z Cesariových homilií. ⁴⁾ Dialogus je přístupný jen v zastaralé edici J.Strangeho, ⁵⁾ která byla připravena na základě jen čtyř rukopisů, takže by byla těžko použitelná, i kdyby u nás v knihovnách nechyběla. Kritické vydání Dialogu připravuje F.Wagner - Herkenrath, ⁶⁾ zatím se však musíme spokojovat s jeho textem v starých tiscích nebo sahat přímo po rukopisech. Pro čtenářské potřeby pak nahrazují vydání překlady, z nichž poslední, německý, výbor, vybíraný z hlediska dnešního čtenáře, vydali v r. 1972 Ilse a Johannes Schneiderovi. ⁷⁾

V tomto výboru Schneiderových čteme na str. 182-184 článek "Die Muttergottes als Aufseherin", vyprávějící o jeptišce Beáté, kustodce v nejmenovaném klášteře, velmi krásné a zbožné a zcela oddané Panně Marii, která pro lásku k žákovi, protože nechtěla urazit Pannu Marii hříšnými žádostmi těla, opustila klášter. Když pak byla sama svým svůdcem opuštěna, stydě-

la se vrátit se do kláštera a živila se jako nevěstka. Když po patnácti letech přišla k bráně svého kláštera, dověděla se, že sestra Beáta stále dlí v jeho zdech, stejně zbožná a neporušená jako dříve. Tu se jí zjevila Panna Maria, která po celou tu dobu vykonávala za ni v její podobě úřad kustodky, vybídla ji k návratu, neboť nikdo neví o jejím hříchu, a nabádala k pokání. Sestra Beáta se ujala znovu svých povinností a vyzpovídala se ze všeho, co se s ní dalo.

Toto exemplum nám připadá podivně známé. A vskutku po delším rozpomínání připadneme na Karlštejnské vigilie Františka Kubky. A zde skutečně nalezneme jako 14. povídku pod titulem "Beata" "vyprávění o tom, jak cizí žák svedl sestru Beatu na scestí a jaký zázrak se stal v klášteře, založeném v Praze dcerou královskou, blahoslavenou Anežkou." ⁸⁾ Na první pohled prozrazuje Kubkova povídka, že byla inspirována Cesariovým exemplum. Četl tedy Kubka Cesaria? Pravděpodobně ani nevěděl o jeho existenci. Jak se tedy s touto látkou seznámil?

R. 1938 vydal Jan Vilikovský Prózu z doby Karla IV., ⁹⁾ dílo objevené v mnoha směrech. A touto Vilikovského knížkou se bezpochyby inspiroval Kubka. Vilikovský zde totiž publikoval v novočeském převodu i šest exemplů z tzv. Olomouckých povídek, což je soubor 35 českých exemplů, zachovaných v rukopise Státní vědecké knihovny v Olomouci z r. 1482, jejichž vznik se však klade ještě do století XIV. nebo na samý počátek XV. století. Jako předposlední z nich otiskl Vilikovský exemplum, nadepsané "Tuto se opět píše o jedné jeptišce řeč velmi pěkná, kterážto chtěla jest vyjít z kláštera, nemohouc v něm býti pro zapálení smilnosti těla", ¹⁰⁾ která je přímou předlohou povídky Kubkovy. Vilikovský samozřejmě věděl, že Olomoucké povídky jsou překladem z latiny, neznal však jejich přímou předlohu, a proto uváděl latinskou paralelu, která také z Cesariova exemplu vznikla, sama však s Olomouckými povídkami nemá nic společného. ¹¹⁾ Originální předlohu Olomouckých povídek neznal ani jejich vydavatel, Eduard Petrá, ¹²⁾ a tak to byl teprve Karel Dvořák, který zjistil, že Olomoucké povídky se opírají o dílo Cesaria z Heisterbachu. ¹³⁾

Podívejme se nyní, jak zní exemplum Cesariovo, jak je překládají Olomoucké povídky a co z něho vypouští a především co k němu přidává Kubka.

V prvotiskovém vydání Cesariova Dialogu ¹⁴⁾ čteme jako 35. kapitolu 7. distinkce o Panně Marii toto:

In monasterio quodam sanctimonialium, cuius nomen ignoro, ante non multos annos virgo quedam degebat nomine Beatrix. Erat enim corpore speciosa, mente devota et in obsequio Dei genitricis ferventissima. Quotiens illi speciales orationes sive venias secretius offerre potuit, pro maximis deliciis reputavit. Facta vero custos hec egit tanto devocius, quanto liberius. Quam clericus quidam videns et concupiscens procarī cepit. Illa verba luxurie spernente isto importunius instante serpens antiquus tam vehementer pectus eius succendit, ut flammam amoris ferre non posset. Accedens vero ad altare beate Virginis patrone oratorii sic ait: "Domina, quanto devocius potui, servivi tibi. Ecce, claves tuas tibi resigno, tentationes carnis sustinere diutius non valeo." Positisque super altare clavibus clam secuta est clericum. Quam cum miser ille corrupisset, post dies paucos abiecit. Illa cum non haberet, unde viveret, et ad claustrum redire erubesceret, facta est meretrix. In quo vicio cum publice quindecim annos transegisset, die quadam in habitu seculari ad portam venit monasterii. Que cum dixisset portario: "Nosti Beatricem, quandoque huius oratorii custodem?", respondit: "Optime novi. Est enim proba ac sancta et sine querela ab infancia usque ad hanc diem in monasterio conversata." Illa verba hominis notans, sed non intelligens, dum abire vellet, mater misericordie in effigie nota ei apparens ait: "Ego per quindecim annos absentie tue officium tuum supplivi. Revertere nunc in locum tuum et penitentiam age, quia nullus hominum novit excessum tuum." In forma siquidem et habitu illius Dei genitrix vices egerat custodie. Que mox ingressa, quamdiu vixit, gracias egit, per confessionem circa se gesta manifestans.

Tento prvotiskový latinský text není ovšem zcela přesným textem Cesariovým. Zejména v úvodních větách jsou značné rozdíly mezi ním a zněním rukopisným. ¹⁵⁾ Proto nás nepřekvapí, že v této části se od něho také nejvíce liší znění Olomoucké povídky, která v dalším je pak přesným překladem:

Bieše jedna jeptiška velmi krásná a ku panně Mariji velmi nábožná jménem Beátka a od jednoho žáka velmi milována, tak

jauci jeho milostí zapálena, takže klíče, kteréž mějieše od klášteera, poručila panně Mariji, před jejím obrazem říkúci: "Již sem v zápale těla rozniecena. Nemohu v tomto klášteere déle býti." I odesla pryč s tím žákem. Kterúžto pannu biedný žák porušil. Potom po nemnohých dnech ji opustil. Ale ona nemající, čím by se živila, a do klášteera vrátiti se styděla, učiněna jest nevěstkú. A v tom hřiechu byla patnácte let. A když již sobě stýskala, jednoho dne přišla v světském oděvu ke dveřóm toho klášteera, v kterémž jest prvé přebývala, i řekla jest k vrátne toho klášteera: "Znala-li si Beátku, strážnú tohoto klášteera?" Odpověděla: "Výborně sem znala, reb zajisté jest svatá, poctivá i zachovalá až do dnešnieho dne v svém panenství." A uslyševši ta slova, chtieše odjiti. Ale panna Marijaukázala se jí v své vlastní tváři a řekla k ní: "Já sem patnácte let v tomto klášteere za tě posluhovala, i protož navrať se zase na své miesto a čiň pokánie za své hřiechy, neb ižádný z lidí nevie tvého zlého účinku." Kterážto ihned všedši do klášteera pánu bohu děkující i panně Mariji, i byla živa dobře, pánu slúžeci až do smrti.

Nejnápadnějši změnou, k níž v Olomoucké povídce došlo, je vynechání závěrečné zmínky o zpovědi, neboť ve středověkém pojetí teprve tehdy, když bez ostychu vyznala své provinění, mohla dojít plného odpuštění. Zdálo by se tedy, že v Olomouckých povídkách došlo k určité laicizaci tohoto vyprávění. Ovšem z jiných případů, kdy středolatinšské spisy byly přeloženy do staré češtiny, víme, že překlady byly přesné, že ke změnám a zejména k ideovým posunům docházelo ve verzích latinských, často vzniklých na naší půdě.¹⁶⁾ V pražských rukopisech Dialogu tento ideový posun není, a nezbyvá tedy než čekat buď na kritickou edici, pokud ovšem zhoanotí i různá zpracování Cesariova díla, nebo na šťastnou náhodu, která nám přinese do rukou latinský výbor z Cesariova Dialogu, který byl Olomouckým povídkám přímou předlohou.

U Františka Kubky šla laicizace příběhu samozřejmě ještě mnohem dále. Především Panna Maria odpouští Beátě hned při jejím návratu, odpuštění není závislé na zpovědi, ale Beáta ho dosáhla už tím, že nemohla a nechtěla v hřiechu sloužit Panně Marii. I když se Kubka v dějové kostře držel své před-

lohy přesně, provedl řadu úprav. Především lokalizoval událost do Prahy, aby o ní mohl vyprávět o velikonoční vigílii na Karlštejně v besedě s Karlem IV. kanovník Ješek z Janovic; Praha jako dějiště příběhu je však brána v pochybnost ostatními účastníky besedy. Strché Cesariovo konstatování o kráse a bohabojném životě Beátině rozvedl Kubka v působivé vyličení krásné a ctnostné jeptišky, milostně pečující o chudé. Ani žákovi nestačí u Kubky ke svedení Beáty jen její oslovení, také to není jen obecný clericus, ale učí se umění lékařskému a přes svou démoničnost potřebuje k dosažení úspěchu delší doby. Kubka značně rozvádí i Beátina slova na rozloučenou s klášterem, neboť v nich je u něho klíč k celé povídce: "Nemohu, nemohu, zlatá má, drahá Panenko Maria!" ... "Panenko Maria, nemohu Ti už ani chvíli déle sloužit. Mé tělo je zapáleno a duše má plna strašného ohně. Panenko Maria, nesmím Ti ubližovat, Tebe urážet. Odcházím. A dávám Ti klíče, odevzdávám Ti je, poněvadž má hříšná ruka již nesmí otvírat fortunu tohoto domu. Sbohem, Panenko Maria, nikdy na Tebe nezapomenu, jaká jsi byla na mne hodná od mého dětství. Sbohem a neplač nade mnou. Nezasloužím si ani jediné Tvé slzy." Na rozdíl od Cesaria a Olomouckých povídek se u Kubky Beáta, opuštěná žákem, nestává nevěstkou sice z hladu, přece však dobrovolně, ale je přinucena násilím. U Cesaria není řečeno, kde vede po patnáct let neřestný život, a přichází pak k svému klášteru bez jakékoli vnější motivace. V Olomouckých povídkách se také nedovídáme, kde jako nevěstka působila, přichází však k svému klášteru ze steaku. Kubka rozvádí Beátino putování do ciziny, s rozkoší popisuje blažený život kanovnické milostnice a nechává ji vracet se po desíti letech po náhodném zaslechnutí českého slova. Tím se vídčím motivem jejího návratu stává místo touhy po nápravě života touha po vlasti. Proto ve středověkých textech oslovuje Beáta sama vrátného nebo vrátnou kláštera, u Kubky je oslovoována, neboť návratem do vlasti její iniciativa skončila, dále se pasivně podrobuje pokynům, nechce ve studu odejít, jak je tomu u Cesaria a v Olomoucké povídce. V závěru je rozdíl mezi středověkými verzemi a Kubkou největší. Ve všech verzích sice Beáta znovu obléká svůj mnišský šat, ve středověkých však vedle svých povinností koná pokání, kdežto u Kubky jí události špatných desíti let zcela mizí z paměti a pečuje o chudé stej-

ně líbezně jako dříve, jako by nikdy klášter neopustila.

Kubkovy zásahy do přejímané látky byly nutné, měla-li být povídka pochopitelná dnešním čtenářům. Rozdíl mezi jeho verzí a verzemi středověkými odpovídají rozdílné mentalitě lidí středověku a dneška.

Kubka není jediným spisovatelem, který děkuje Cesariovi za inspiraci, byť i zprostředkovanou někým jiným. Vyprávění o Beátě dodalo látku i Gottfriedu Kellerovi k legendě "Die Jungfrau und die Nonne" a vyšli z něho i jiní autoři.¹⁷⁾

A Kubka měl pro své Karlštejnské vigilie i jiné středověké prameny než jen Vilikovského Prózu z doby Karla IV. Jak sám upozornil,¹⁸⁾ vznikly i povídky "Alena", "Olga", "Jitka, Barča, Andělka" a "Monika" na základě středověkých pohádek. "Alena" pak ve své filmové podobě našla u nás mnoho spokojených diváků, a je tak nejlepším důkazem, že středolatinská literatura není ani dnes mrtvá.

A. Vidmanová

Poznámky

1) J.Th.Welter, L'exemplum dans la littérature religieuse et didactique du moyen âge, Paris-Toulouse 1927; Eduard Petrů, Vývoj českého exempla v době předhusitské, Praha 1966 (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Fac.Philos. 41, PhilologicaXXII).

2) K. Langosch, Caesarius von Heisterbach, in: Wolfgang Stammer, Verfasserlexikon des deutschen Mittelalters I 1, Berlin und Leipzig 1931, sl. 344-370.

3) K.Langosch, Überlieferungsgeschichte der mittellateinischen Literatur, in: Geschichte der Textüberlieferung II, Zürich 1964, str. 118-119, pozn.str. 181.

4) Die Wundergeschichten des Caesarius Heisterbacensis, hrsg.von A.Hilka, Bonn 1933 (Publikationen der Gesellschaft für rheinische Geschichtskunde 43, sv. 1). Libri miraculorum,

ed.A.Hilka, Bonn 1937 (Publikationen ... 43, sv. 3).

5) Dialogus miraculorum ed.J.Strange, I,II 1851, Index 1857.

6) Srv. K. Langosch, cit.sp. str. 181.

7) Die wundersamen Geschichten des Caesarius von Heisterbach. In Auswahl Übersetzt und herausgegeben von Ilse und Johannes Schneider, Berlin 1972.

8) František Kubka, Karlštejnské vigilie, Brno 1944 (Knihovna Lidových novin VIII, sv. 3), str. 160-168.

9) Próza z doby Karla IV. Uspořádal Jan Vilikovský, Praha 1938 (ELK-edice Slavin). Užívám téměř nezměněného druhého vydání, které vyšlo v Praze 1948 (Síl země sv.9).

10) Str. 199.

11) Joseph Klapper, Erzählungen des Mittelalters, Breslau 1914, str. 290, č. 72. Srv. Vilikovského poznámku na str. 356.

12) Olomoucké povídky. Příspěvek ke studiu vývoje staročeské zábavné prózy. K vydání připravil, úvodem a poznámkami opatřil Eduard Petruš, Praha 1957. Exemplan o Beátě je na str. 63, k tomu textové poznámky na str. 101 a výkladové na str. 114.

13) Upozornil na to v přednášce Staročeská exemplā, která se konala v medievalistické skupině Jednoty klasických filologů 15. května 1973.

14) Dyalogus miraculorum Cesarii monachi in Heysterbacho. Impressum per Johannem Koelhoff civem Coloniae Anno Domini 1481 etc. (Gesamtkatalog der Wiegendrucke, č. 5881), fol.t 4^v. Laskavostí dr.E.Urbánkové používám exempláře pražské Universitní knihovny sign.40 F 24.

15) V Praze máme čtyři rukopisy Cesariova Dialogu. Dva z nich, Kap.D 93 ze XIV. stol. (A.Podlaha, Soupis rukopisů metropolitní kapituly pražské, I, str. 394, č. 661) a UK V B 15 z r. 1442 (J.Truhlář, Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum I, str. 340, č. 832) obsahují jen první tři knihy,

každý však ve znění poněkud odchylném. Celý *Dialogus miraculorum* přinášejí rukopisy kapitulní O 22 z XV. stol. (Podlaha II, str. 483, č. 1606) a G 16 z jeho konce (Podlaha II, str. 93, č. 1007, exemplum o Beátě se však čte jen v O 22, neboť v G 16, kde by mělo být na fol. 159^v, je vynecháno. V O 22, fol. 71^r začíná naše exemplum takto: De quadam virgine Beata. In monasterio quodam monialium erat quidam (1) virgo Beatrix nomine pulchra et decora et devota, quae erat custos ecclesie. Quam allocutus est quidam clericus verbis luxuriosus. Que per hec in temptationem [et temptationem] incidens quadam nocte accedens ad altare beate Marie, ad cuius officium semper fuit parata et ardens, ita dixit: ...

16) Doklady na to přináším ve studii *Adaptace antických látek v počátcích české prózy*, která vyjde ve sborníku *Antika a česká kultura*, a v článku *Staročeská Gesta Romanorum a jejich latinská předloha: Listy filologické 95, 1972, 65-92*. Že Olomoucká povídka o Beátě je přímým překladem z latiny a ne snad volným českým převyprávěním *Cesariova exempla*, prozrazuje nesmyslný minulý čas v odpovědi vrátně "výborně sem znala" podle latinského *optime novi*, které samozřejmě i ve středověké latině mělo stejně jako v klasické význam přítomní "znám."

17) Srv. výbor Schneiderových, str. 291.

18) V Poznámce autora na str. 253.

Caesarius Heisterbacensis et František Kubka
sive quo modo litterae Latinae medii aevi adhuc vivant

A. 1944 *Franciscus Kubka scriptor Bohemicus in libro Karlštejnské vigilie nuncupato narrationem de Beata custode monasterii b. Agnetis Pragensis publici iuris fecit, cuius narrationis materiam ex exemplo 35 distinctionis 7 Dialogi miraculorum a Caesario Heisterbacensi compositi sumpsit, non directe quidem, sed exemplo Bohemico, quod pars est Narrationum Olomucensium (Olomoucké povídky), fretus, quod Johannes Vilikovský in libro *Próza z doby Karla IV.* edidit. Quae tres versiones pertractantur conferuntur et via ac ratio qua Kubka hanc materiam menti lectorum huius temporis adaptaverit, aestimatur.*

K literární činnosti Codiciově

Básnickou tvorbu šluknovského rodáka Lactantia Jana Codicia, který žil okolo poloviny 16. století, shrnula naposledy Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1, Praha 1966, str. 402 - 404. Na tomto místě máme v úmyslu zabývat se dosud neznámým básnickým dílem, které Codicius vydal r. 1561 u příležitosti úmrtí Alžběty, manželky vídeňského humanisty Jakuba Taurella¹⁾. Jde o tisk, který je v majetku dr. Bartoně, býv. ředitele Okresního vlastivědného muzea v Příbrami, jemuž vděčím za laskavé zapůjčení tohoto paleotypu k studiu a za souhlas k publikování tohoto článku.

Tisk tvoří útlý svazáček velikosti 19,5 x 14 cm, vevázaný do desek z tuheho, načervenalého pergamenu, který je ve hřbetu zčásti porušen. Mezi předním přideštím a předsádkou jsou vevázány 4 listy, na nichž je zapsána vlastnoruční Codiciova báseň "Ad ... Antonium Muglicium, episcopum Viennensem ... Epigramma", otištěná níže na str. 30. Také mezi posledním listem tisku a zadní předsádkou jsou vevázána 2 folia, která však zůstala nepopsána. Paleotyp o 20 listech (složky: A 1-4, B 1-4, C 1-4, D 1-4, E 1-4) má tento titul a obsahuje tyto typografické údaje:

In obitum et sepulturam honestissimae et virtute pietateque praestantissimae matronae Elisabethae Zollnerin, nobilitate clarissimi viri, domini Iacobi Taurelli (alias Ůchsel cognominati) Selestadini, comitis Palatini apostolici et Caesarei attestatum commissarii etc., coniugis dilectissimae Elegia Lactantii Iohannis Codicii. - Ad plium lectorem, 2 d. - Viennae Austriae per Raphaellem Hofhalter anno M.D. LXI. ²⁾

V úvodu (f. A 2r-v) se Codicius obrací k svému příznivci Taurellovi epigramem o 25 verších faléckých ("Ad ... Iacobum Taurellum ... Epigramma"), jimž mu věnuje následující Elegii - epicedium, složené k úmrtí Taurellovy ženy Alžběty (f. A 3r - E 3v). Jde o rozsáhlou skladbu, která má čtyři části: v úvodních 24 elegických distichích rozvádí básník obecnou myšlenku: zániku podléhá vše - i lidé, kteří by si zasloužili stálého

života. Smrt ukončila předčasně také život Taurellovy ženy Alžběty. Codicius její památku zvěčnil alespoň následujícími verši, které prý symbolicky položí na její hrob. - V dalším oddílu (42 elegických distich) líčí Codicius své první dojmy nad zprávou o úmrtí Taurellovy ženy: smutnou novinu se dověděl 29. prosince (1560). Když překonal počáteční zděšení, rozhodl se, že verši poskytne útěchu Taurellovi, příznivci Mus a básníků. - Obrací se pak v následujícím odstavci (83 elegických distich) k personifikovanému Ianovi a vytýká mu krutost vůči Taurellovi, jehož žena Alžběta měla 2. ledna (1561) pohřeb. Ianus výtky odmítá a upozorňuje básníka, že i kdyby Alžběta zemřela v lednu, nemohl by nikdo změnit osud, řízený vyšší mocí. Po tomto dialogu líčí Codicius obecný smutek, který prý zavládl pro smrt Taurellovy ženy v celé Vídni. - V závěrečné nejdelší části (369 elegických distich) se popisuje vlastní pohřební akt. Smuteční průvod vykročil 2. ledna o druhé hodině odpolední od domu Taurellova. Obřad se konal "more antiquo" : v čele šli žáci, kteří zpívali žalmy. Za nimi následoval velký zástup chudých, kteří za svou účast očekávali almužnu. Pak se ubírali řádoví bratři: františkáni, cisterciáci, augustiniáni, dominikáni a členové jiných řeholí. Na jejich řady navázalo světské kněžstvo, především kněží od sv. Štěpána, kteří doprovázeli zemřelou, vystavenou na marách. Byla oděna v bělostný rubáš, u ní ležel štoček látky, který měl být rozdělen chudým.³⁾ Po obou stranách šlo po 6 žácích, kteří nesli pochodně. Básník se pak zmiňuje o účastnících pohřbu: v průvodu šel vídeňský biskup Antonín Brus z Mohelnice se svým dvorem, profesor vídeňské university dr. Jiří Eder, téměř celá císařská kancelář, vídeňská universita a velké množství měšťanů. Codicius pak vzpomíná na otnosti Alžběty Taurellové. Vzájemnou lásku obou manželů může dosvědčit básník doktor František Emmericus, který byl postižen stejnou ranou - ztrátou ženy Žofie, dcery básníka a právníka Filipa Gundelia. Lékař Matěj Cornacius by zase mohl podat doklady o Taurellově manželské oddanosti. Taurellus se prý vzdával v úřednické dráze mnoha poct, aby mohl zůstat nablízku své po dlouhou dobu nemocné ženy. Jen nerad se od ní odloučil, když na rozkaz císaře Ferdinanda I. podnikl spolu s doktorem Martinem Bondenariem cestu do Uher a do Sedmihradska⁴⁾. Podruhé jej poslal český král Maxmilián II. do

uherských horních měst ⁵⁾ společně s právníkem Štěpánem Hauptmannem.

Závěrem připojil Codicius (f. E 3v) "Epitaphium" o čtyřech elegických distichích s telěstichem "Elisabet" a skladbu zakončil (f. E 4r) znakem Taurellovým, doprovázeným pěti elegickými distichy. Vyobrazení erbu i verše se opakují v soudobém tisku Matouše Petříka, *Valedictio Viennae* (1561), který vyšel jen o několik měsíců později ⁶⁾.

Z toho, co zde bylo uvedeno, vyplývá, že Codiciův tisk má bohemikální význam nejen pro původ svého autora, nýbrž i pro svůj obsah. Ještě více nám jej přibližuje rukopisná báseň, kterou Codicius napsal na dvou listech, vevázaných za předním příděstím; touto rukopisnou básní věnoval svůj tisk tehdejšímu vídeňskému biskupu (a pozdějšímu pražskému arcibiskupu) Antonínu Brusovi z Mohelnice ⁷⁾. Báseň svědčí o úzkém vztahu mezi Brusem a jeho služebníky Taurellem a Codiciem. Na tomto místě otiskujeme jednak (1) původní rukopisné verše Codiciovy, jednak (2) oslavu Antonína Brusa z Mohelnice, otištěnou na fol. C 2r - C 3r výše uvedeného Codiciova *epicedia*. Oba kusy se totiž vzájemně doplňují, zvyšují význam této příležitostné skladby a činí z ní vzácný bohemikální tisk.

(1)

Ad reverendissimum principem ac dominum dn. Ant- f.lr
nium Muglicium, episcopum Viennensium digniss(imum),
dominum et Mecaenatem suum omni reverentia colendis-
simum etc., epigramma.

Qui tibi magnefacit crebro praeconia, praesul,
omnia quantumvis videris ante minus.
Nunc offert tenuem prona tibi mente libellum,
officio dantis nil tibi maius erit.
5 Hic ego descripsi sublatae funus Elyssae, f.lv
Taurelli fuerat quae pia nupta tui.
Te quoque, praeclaro notissime nomine, princeps,
apexi moestum funera moesta sequi.

- Ergo breves etiam de te mea pagina laudes
 10 inseruit, quantum strictior hora tulit.
 Sit tibi cura tui, veluti solet esse, poëtae,
 non sparges sterili semina tanta solo.
 Taurellumque tibi summa pietate dicatum
 in moerore suo succubuisse veta.
 15 Eius plena fides satis est tibi cognita, praesul f.2r
 optime, non ipsum non adamare potes.
 Sic tua perpetuo durabit gloria fructu
 Mugliciique decus terra polusque scient.
 Quisquis enim recto ceu tu se munere tollit,
 20 non poterit meritis cassus obire suis.

R(everendae) v(estrae) celsit(udinis)
 addictiss(imus)

Lact. Ioh. Codicius.

(2)

- Taurelli curas Antonius ipse sinistras f.C 2r
 Muglicius vidit condoluitque pie.
 Praesule quo gaudent illustria templa Viennae
 maxima, qua fulget nobile turris opus.
 5 Nec modo condoluit, sequitur quoque flebile funus
 praestat et hac mitem se pietate virum.
 Nam veluti nescit celari flamma tenebris,
 sic quoque candoris lucet apertus amor.
 Inclyte, quo, princeps, memorem tua nomina versu? f.C 2v
 10 Tu mihi non humili voce canendus er(i)s.
 Lucet in ore tuo divinis gratia donis,
 saepius ex vultu mens generosa patet.
 Te celebrem virtus ornat, clementia gratum,
 mansuetum pietas intemerata facit.
 15 Relligione Numam superas, gravitate Catonem,
 eloquio Pylimum consilioque senem.
 Monstrat et eximias in te prudentia dotes,
 ingenuo clarum pectore nomen habes.
 Obruta iam dudum variis ecclesia curis

- 20 te vocat et magna spe sua damna levat.
 Tu, ne mortiferam pariant contagia pestem,
 coelesti teneras nectare pascis oves.
 Tu geris excubiis pastoris nobile munus,
 lanigeris noceant ne mala monstra gregi.
- 25 Te vigilante lupi nostris e finibus acti,
 nulla Theonino vulnera dente dabunt.
 Tempus erit, quando caput inter nubila condes
 nec sat erit tellus laudibus ampla tuis.
 Tunc tibi Moeonio faciam praeconia plectro
- 30 nec pia sordebit carmine cura meo.
 Et scio, Pieriae cum non sis inscius artis,
 certet Apollineis vix tibi Naso modis.
 Tu quoque, Thespiadum cultor doctissime, nosti,
 qua soleant Clariae valle latere deae.
- 35 Sed quid ago? Tristi sequimur nunc funera pompa, f.C 3r
 adferri lachrymae carmina laeta vetant.
 Da veniam, felix et laudatissime praesul,
 transige tranquillo tempora longa statu.

(2)- 1 in mg. Antistes Viennensis - 10 eris] eras

Poznámky

1) O Taurellově přízní k českým humanistům svědčí např. Pavel Aquilinas, *Orationes piae* (1555), č. 1 a 4 (Rukověť 1, str. 96n.), Jan Balbinus, *Duo epithalamia* (1550), č. 6 (Rukověť 1, str. 127n.), Šimon Ennius, *Sententiae aliquot ex Iesu Syrach excerptae* (1548), č. 6 a dále uvedená slova z Enniovy autobiografie (Rukověť 2, str. 104n.); týž, *Historia ... Hester* (1550), passim (Rukověť 2, str. 106) a Matouš Petřík, *Valedictio Viennae* (1561), č. 1 a 2 (Rukověť 4, str. 155).

2) Znění titulního listu uvádíme zde v úplnosti, neboť v dostupných bibliografiích není tento tisk registrován.

3) Symbolický smysl tohoto obyčeje, obvyklého i v našich zemích, vykládá Codicius verši (f. D 2v): *Nec te praetereant positi velamina panni, / per quae te vigilem mystica norma docet. / Vestiet his largus pretii Taurellus egenos / nec dubio firmam*

concipit ore fidem,/ quod modo post obitum sua dilectissima
coniunx / iustitiae radiis cernat amicta Deum.

4) Bondenarius se dříve zdržoval v Bratislavě (f. E lv):
Non modo templorum lux Bondenarius, olim / Istricolae scholae
pene supremus honor ...

5) Srov. f. E 2r: Hunnorum peteres montanas missus ut ur-
bes,/qua fulvae indigenis effodiuntur opes ...

6) Na f. A lv (č. 1), srov. Rukověť 4, str. 155. V témž
tisku je i na f. A 2r básně (Et nobilitate et eruditione cla-
rissimo ... Iacobo Taurello), již Petřík děkuje Taurellovi
za jeho přízeň a utěšuje ho pro úmrtí ženy Alžběty. Básně
vznikla na jaře 1561, srov. Petříkova slova: ut lachrymas,cu-
perem, molliret gratia veris ... - Podle svědectví Šimona En-
nia, Historia ... Hester (1550), získal Taurellus erb od Fer-
dinanda I. odměnou, že r. 1547 opatroval za stavovské vzpoury
v Čechách královskou rodinu a zasloužil se zvláště o Ferdinan-
dova syna Maxmiliána. Srov. Rukověť 2, str. 105.

7) O něm Rukověť 1, str. 232n.

J. Hejnic

A r g u m e n t u m

Quo modo Lactantius Ioannes Codicius Iacobi Taurelli uxoris
memoriam coluerit

Cum Elisabetha, Iacobi Taurelli coniunx a.d. IV. Non.Ian.
MDLXI sepulta esset, plures poetae exstiterunt, qui mortuae
memoriam propagarent nec non Taurellum viduum consolarentur.
Quorum in numero Lactantius Ioannes Codicius erat, qui "In
obitum et sepulturam ... Elisabethae Tollnerin ... elegiam"
composuit eamque Vindobonae apud Raphaellem Hofhalter typogra-
phum a. MDLXI publici iuris fecit. Inter viros doctos, qui
Elisabethae funus sequebantur, Antonius Brus de Mohelnice poe-
tarum patronus Codicii versibus miro modo honoratus est.

Nota ad Melanchthonis carmen
quod est de motibus orbium caelestium
pertinens

Coniecturam Ferdinandi Geldner, qui in memorato Melanchthonis carmine infinitivum fieri in tertiam personam pluralis fiunt mutandum censuerat (Archiv für Geschichte des Buchwesens 10, 1969, p. 318), in 15. volumine huius ephemeridis, quae a Societate philologorum classicorum editur, reieci (p.19). Idem Melanchthonis poema Tabulae resolutae astronomicae Ioannis Schoberi continent, quae anno 1588 Wittebergae typis Antonii Welack in lucem prodierunt, ubi non fieri sed ferri legitur. Tale enim carminis initium in hoc libro reperimus:

Philippus Melanchthon

Non ferri casu pulcherrima corpora mundi,
verum mente regi consilioque Dei
testatur Phoebus, qui certis legibus annum
conficit et notis itque redditque viis.

Quo fontis arte typographica impressi testimonio sententia a me loco supra memorato lata confirmatur. Is enim etiam, qui infinitivum ferri in primo carminis versu imprimendum curavit, grammaticam huius poematis constitutionem infinitivum potius quam tertiam personam pluralis exigere animadvertit neque ulla coniectura ad grammaticam spectante opus esse putabat. Ceterum, si putasset, infinitivum ferri in feruntur mutare non potuisset, quoniam ea verbi forma metro huius loci repugnat.

Quodsi inter infinitivos fieri et ferri diiudicandum sit, ferri legendum esse arbitrer. Neque enim auctor noster, quo modo orbes caelestes exstitissent, quaerere instituit, sed hoc potius ostendere voluit, corpora mundi non casu per vacuum moveri, sed certis legibus cursum suum conficere.

J. Martinek

Jak vznikají básně

K vzniku dvou posledních básní J. Seferise

Nedávno zemřelý řecký nositel Nobelovy ceny za poezii r. 1963 Jiorgos Seferis (+ 19.9.1971) sáhl ve svých dvou posledních básních k legendárním a mýtickým motivům z Kypru a Řecka. Obrazy těchto mýtů chtěl básník zároveň protestovat proti násilí a nespravedlnosti, která vládne dnes v jeho vlasti.

První z obou básní je pro nás zajímavá i tím, že její motiv nalézáme v české cestopisné literatuře 16. stol. ¹⁾

Kryštof Harant z Polžic se při své cestě do svaté země, kterou vykonal r. 1598, ²⁾ zastavil 18. srpna také na ostrově Kypru. Příjezd k ostrovu popisuje v 9. kap. 1. dílu (O plavení se od ostrova Candye (tj. dnešní Kréty) až k ostrovu Kypru). ³⁾

"Tu majíce jej po levé ruce vedle něho jsme jeli a na jednom místě nedaleko moře stavení jakéhosi pustého klášteřa viděli, o němž nám toto povídali. Že před léty, dokud jsou v tom klášteře mniši bydleli, vůkol toho klášteřa bývalo veliké množství hadův a žížal rozličných, kteréž lidem velice překáželi a nemnoho se tu zastaviti dali. Z té příčiny chovali mniši mnoho koček, kteréž k tomu učili a vedli, že je každého dne ráno z klášteřa vypouštěvali a na myslivost těch žížal vysílali, kteréž ony lapaly a dávily, avšak žádné nejedly. Aby pak ty kočky své vychování měly, vždycky v poledni na jeden k tomu nařízený zvonec pro samé svolání jich zvonivali, ten jakž ty kočky uslyšely, do klášteřa se zběhly a tu jim jísti dali. Potom zas k té práci se rozběhly a tím způsobem i večer svolávány bývaly, takže se mniši za čas tu zdržeti mohli. Avšak naposledy mezi ty mnichy mor přišel, někteří kladou tu příčinu, že by ty kočky od těch hadův jedem nakaženy byly, od nichž i mniši se nakazili, že na větším díle pomřeli a ostatek jich pryč ujelo klášteřa pustého zanechavše, kterýž tak až podnes zůstává. Ten klášteř rozuměti jest, že jest byl bohatý a slul u sv. Mikuláše, mniši v něm byli řádu sv. Basi-

lia. Protož to místo a krajina okolo toho kláštera od těch koček slovo až podnes Capogatte (it. = Kočičí mys)."

Vraťme se však k Seferisovi. Po nástupu generálské diktatury v Řecku se básník odmlčel a stáhl se do ústraní. Začátkem března 1969 promluvil k zahraničním novinářům:

"Je tomu dva roky, co u nás nastala situace, která je naprosto v rozporu s tím, zač lidstvo i náš národ bojovali v poslední světové válce. Všechny duchovní hodnoty, které jsme znovu získali s takovými oběti, se hroutí. Ze zkušenosti víme, že při nástupu diktatury se zpočátku vše zdá snadné. Ale na konci čeká nevyhnutelná tragédie. Tento konec nás tíží od nejstarších dob v tragédiích Aischylových. Čím déle vládne zlo, tím se stává horším.

Jsem člověkem bez politických závazků a mluvím bez strachu a vášně. Vidím před sebou propast, do níž nás vede útlak, který vládne v zemi. Je třeba, aby se tato situace změnila. Je tomu třeba pro dobro národa".

R. 1970 se na Seferise obrátila skupina mladých autorů a požádala o spolupráci na manifestačním sborníku *Osmnáct textů*,⁴⁾ jimiž autoři chtěli vyjádřit své přesvědčení o právu na svobodný intelektuální a umělecký výraz, spojený s úctou k důstojnosti a přesvědčení nejen každého tvůrčího umělce, ale

i každého jednotlivce. Byly to první původní řecké literární práce po převratu v r. 1967. Seferis nejdříve spolupráci odmítal, radil mladým, aby šli vpřed a neobraceli se ke starému a překonanému světu, ale byl pak šťasten, když mladá pokroková skupina postavila do čela svého literárního manifestu jeho báseň Kočky sv. Mikuláše, kterou napsal 5. února 1969 (báseň vyšla anglicky dříve než řecky) a jejíž myšlenkový náboj je tedy v úzké souvislosti s již uvedeným prohlášením "Nad propastí" z počátku března téhož roku.

Báseň volně spadá do okruhu Seferisových básní inspirovaných kyperskými legendami, jejichž soubor uveřejnil po dvou cestách na Kypr v l. 1953 a 1954, nejdříve samostatně pod názvem Na Kypru, kde mi bylo zvěstováno (1955, název podle Eur. Hel. v. 148-150), později připojil tento cyklus k starší sbírce z válečných let Palubní deník jako třetí díl. Přímou inspirací k básni byl autorovi úryvek z renesančního francouzského cestopisu soudobého s dílem Harantovým, z díla Estienna de Lusignan Description de toute l'isle de Cypre vydaného v Paříži 1580. Fototypické vydání tohoto starého cestopisu vyšlo v Ammochostu na Kypru r. 1968. Seferis sám cituje tento úryvek v poznámce k své básni: "Pour n'oublier comment ce bestial veneneux fut extirpé du susdit Promontoire il faut noter ce qui s'ensuit ... le premier Duc de Cypre, fist bastir un Monastere de Moynes de l'ordre de saint Basile en l'honneur de saint Nicolas, et donna tout ce Promontoire à ce Monastere, à telle condition qu'ils seroient tenus d'y nourrir tous les jours cent chats pour les moins, auxquels ils bailleroient quelque viande de tous les jours au matin et au soir, au son d'une petite cloche, afin qu'ils ne mangeassent pas toujours du venin, et le reste du jour et de la nuit allassent à la chasse de ces serpens. Mesme de notre temps ce Monastere nourrissoit encore plus de quarante chats. Et de là vient, qu'on l'appelle encores aujourdhuy le Promontoire des Chats".

Podívejme se nyní na Seferisovo básnické zpracování této legendy v českém překladu :

Kočky sv. Mikuláše

Ale z mých ňader tryská bolnou notou
žalozpěv Lítice, jemuž mne neučil nikdo,
a mé srdce už necítí
důvěru milou a radostnou

Aisch. Ag. 990

"Objevuje se Mys koček ..." pravil kapitán
ukazuje na nízký břeh nořící se z mlh -
pusté pobřeží v den štědrovečerní -

" ... tam dále na západ z vln se vynořila

Afrodita;

to místo nazývají Romejská skála

Tři stupně vlevo!"

Měla oči jak Salomé kočka, již jsem loni

ztratil

a jako Ramasan pohlížejíci přímo smrti do očí

po celé dny uprostřed sněhů Anatólie

pod zmrzlým sluncem

po celé dny přímo do očí, ten malý domácí bůžek.

Nezastav se poutníče.

"Tři stupně vlevo" - zamumlal kormidelník

- snad můj přítel tu je někde poblíž,

nikoli na lodi,

ale uzavřen do malého domu s obrazy,

které jak z oken se dívají z rámu

Zazněl lodní zvon

jak mince zaniklého města

jež ožila padajíc do cizí almužny.

"Jak podivné", promluvil zas kapitán

"ten zvon - v dnešní den -

mi připoměl zvon jiný, klášterní.

Tehdy jakýsi mnich mi vyprávěl ten příběh,

napůl blázen, a tak trochu blouznivec.

V době velkého sucha
- čtyřicet let bez deště -
celý ostrov zpustl;
umírali lidé a rodili se hadi.
milióny hadů na tomhle mysu,
byli silní jak lidská noha
a jedovatí.
Klášter sv. Mikuláše drželi tehdy
mniši řádu sv. Basilea.
Ti nemohli obdělávat pole
ani vodit stáda na pastvu;
až kočky, jež chovali, je zachránily.
Každého jitra udeřil zvon,
jich tlupa vyrazila do boje.
Celý den se bily, až po ten čas,
co zvonili na večerní krmení.
A po večěři zase zvon
a vyrazily do noční bitvy.
Prý byly divné na pohled,
jedna chromná, druhá křivá, třetí
bez nosu, bez ucha, kůži samá díra.
Tak za zvuku čtyř zvonů každého
dne přešly měsíce, léta, čas a zase čas.
Divoce, úporně a stále zraňované
tu hubily hady, ale nakonec
zašly, nesnesly tolik jedu.
Jak potopená loď
renechaly za sebou na mořské hladině nic,
ani mňoukání, ani hlas zvonu.
Přímou vpřed !

Co mají dělat ubožáci,
kteří bojují a žijí ve dne v noci
jedovatou krví hadů?
Po staletí jed, z pokolení na pokolení jed."
"Přímou vpřed!" - odpověděl lhostejně kormidelník.

Vidíme tedy, jak básník použil staré kyperské legendy
jako symbolického obrazu civilizace, která podlehlá zási-
li.

Druhou básní, o níž chceme pojednat a již Seferis dovršil posledního března 1971 své literární dílo, je báseň Po aspalathech ..., která je opět inspirována řeckou minulostí. Námětem je mýtus z Platónovy Ústavy a ideou básně myšlenka spravedlnosti, spravedlivého trestu, jehož dojde každé zlo. Báseň v Řecku nevyšla. Seferis uveřejnil vlastní francouzský překlad v časopise Le Monde 27. srpna 1971, řecky vyšel text až po básnickové smrti v řeckém emigrantském tisku v Itálii.

V interview, které Seferis poskytl pro uvedené číslo Le Mondu paní Anně Philippové při procházce po Akropoli, řekl: "Řek musí plnou duší bojovat, aby překonal v sobě minulost. Podívejte se, zde dole je pahorek, na který přivedla Athéna Erinye na konci Oresteie. Na témž pahorku mluvil apoštol Pavel o Neznámém bohu. A ty bodláky tam ještě níže, jmenují se aspalathy, ty tam byly už za časů Platónových. Hovoří o nich ve své Ústavě. Procházíme se mezi chrámy civilizace, která zanikla, ale má poezie se nevztahuje k minulosti, ale hovoří o dnešních věcech. Odkazy na minulost jsou zároveň odkazy na dnešní realitu." Neslyšíme tu snad neuvědomělý ohlas Eliotovy myšlenky ze studie o Joyceově Odysseu z r. 1923: "používáním ustavičné paralely mezi současností a starověkem sleduje Joyce metodu, kterou další budou muset používat po něm ... je to prostě způsob kontroly, řádu a dávání tvaru a významu nesmírnému panoramatu pomíjivosti a anarchie, jímž jsou současné dějiny", která do jisté míry je i teorií značné části Seferisovy tvorby?

Podívejme se zas na básnické ztvárnění Seferisových myšlenek z rozhovoru na Akropoli v českém překladu:

"Po aspalathech

(Platón, Ústava 616 a)

Jak krásné bylo Súnion v onen den Zvěstování,
když vrátilo se jaro.

Maličko zelených listů kolkolem na skalách rezavých
červená hlína jen a aspalathy

nastavující a nabízející své velké trny a žluté květy.

V povzdálí starodávné sloupoví jak struny harfy jen ozvěnou
ještě zní ...

Tišina.

- Co asi připomnělo mi onoho Ariáia ?

Jedno slovo z Platóna snad, ztracené v bludišti paměti;

a jméno našloutlého keře

se nezměnilo nijak od oněch dob.

Večer jsem vyhledal ten úryvek:

"Jej spoutali na rukou i nohou" prý

"jej hodili na zem a ztloukli

jej vláčeli sem a tam a smýkali jím dlouho

zas po aspalatbech plných bodláčí

pak odešli a svrhli jej do Tartaru, kus hadru".

Tak dole v podsvětí zaplatil za své zločiny

Ardiáios z Pamfýlie, ničemný tyran.

Seferis zemřel krátce po uveřejnění francouzského znění této básně 19. září 1971. Jeho pohřeb 22. září v Athénách se stal - podobně jako pohřeb jeho předchůdce básníka K. Palamase za hitlerovské okupace - masovou demonstrací proti diktatuře.

Přestože Seferisova poezie byla kdysi poezií "zašifrovanou", těžce přístupnou, skrytou, jak ji označil ve své poslední sbírce (Tři skryté básně), stal se Seferis, jehož citlivé básnické i lidské srdce se nedovedlo lhostejně vyrovnat se zlem v okolním světě, básníkem vskutku angažovaným.⁵⁾ Zamítovala si jej zvláště řecká mládež, která jej doprovodila na poslední cestě zpěvem jeho zhudebněné básně Odmítnutí (Na skrytem břehu...). Na stuze věnce, který věnovali řečtí političtí vězni, zářily optimistické Seferisovy lyrické verše: "Ještě jen krátce a spatříme mandloně kvést ..."

R. Dostálová

Poznámky

- 1) Za upozornění děkuji p. Pavlu Flourentzosovi.
- 2) Putování aneb cesta z kralovství českého do města Benátek, odtud po moři do země Svate, země Judské a dále do Egypta ... na dva díly rozdělena a od urozeněno Pána, Pána Kryštofa Karanta z Polžic a z Bezdružic ... l. 1596 šťastně vyko-

naná a také pěknými figurami ozdobená ... Vytiskáno ...
u dědice M. Daniele Adama z Veleslavína L.P. 1608.

- 3) str. 88-90.
- 4) Dekaocho kimena, Athény 1970. Angl. překl.: Eighteen texts, ed. by Willis Barnstone, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1972
- 5) Seferis už 16. března 1939 protestoval proti obsazení Československa básní Jaro po Kr., v níž řecká literární kritička N. Anagnostakisová vidí jakousi anticipací oslavy hrdinného odporu mládeže pokrokových zemí proti německé okupaci.
- 6) K článku bylo částečně použito textu předmluvy k slovenskému překladu Seferisova díla, z něhož vyšel koncem r. 1973 rozsáhlý výbor v přebásnění Ivana Kupce v řadě Knižnica Nobelových cien.

T R N

Charitky a Erós jednou
v libosadu spolu byli,
trhali tam vonné růže
a potom z nich věnce vili.

Erós, radostí bez sebe,
nad růžemi sem tam létal,
nožikem je ostrým řezal,
dovedně z nich věnce splétal.

Když však se nejméně nadál,
Erós, pošetilé bůže,
přebolestně se poranil
na prstíku o trn růže.

Růžemi hned o zem mrští,
nožik rovněž odhazuje,
k Charitkám pak rovnou běží,
s pláčem prstík ukazuje.

"Řekněte mi, Charitky mé,
jak jen tohle může býti,
aby jediný trn doved'
takou belest způsobiti?"

"Co se divíš", jemu praví;
"Cožpak ty sám zcela s klidem
tím svým opeřeným šípem
nepůsobíš bolest lidem?"

Přeložil

+ L. Hoch

Pět let není příliš dlouhá doba ani žádné kulaté výročí, ale pět ročníků Antické knihovny představuje dnes už tak velkou sumu záslužné práce, že nelze toto datum přejít mlčením. Nejprve tedy několik základních - ostatně jistě všeobecně známých - údajů. Velkolepého, ale náročného plánu vydat v překladech postupně všechno, co zůstalo z řecké a římské literatury dodnes živé, se velkoryse ujalo nakladatelství Svoboda. Od roku 1969, kdy spatřil světlo světa první svazek, vydalo přes dvacet svazků základní řady a každoročně premiový svazeček navíc; představuje to 19 autorů řeckých a 18 latinských, 36 celých děl a dílek řecké a 21 latinské literatury plus řadu výběrů. To jsou už sama o sobě úctyhodná čísla a náš obdiv vzrůstá, zaměříme-li pozornost k stránce obsahové: tematika úzce spojená s literární formou je opravdu pestrá: próza od filosofického pojednání přes dialog, historický spis, průvodce, román, literární i neliterární list a soukromoprávní dokument až k vtipu a nápisu, poezie od popěvku přes pijáckou píseň a milostnou poezii, epylion, satiru a epos až k filosofické poezii - tak široký je dosavadní záběr Antické knihovny. Vysoká je též technická úroveň každého svazku; text je vždy vybaven poznámkami a potřebnými vysvětlujícími seznamy, které vypracovává sám překladatel, a úvodní studii, jejíž sepsání bývá svěřováno nejpopovolanějším odborníkům. Podle potřeby jsou do textu zařazovány i mapy, výjimečně i fotografie. Velmi záslužná je též pravidelně připojovaná ediční poznámka, která stručně informuje mimo jiné též o dosavadních osudech toho kterého díla v dějinách české překladové literatury. K vysokému standardu knižnice patří i výborný tisk, u kterého jsou chyby opravdu výjimkou.

Dosud vyšly tyto svazky:

Marcus Aurelius Antoninus, Hovory k sobě. Přeložil Rudolf Kuthan. Předmluvu napsal Ludvík Svoboda. Praha 1969, 191 stran, náklad 40 000.

Reedice překladu z r. 1947-8. Toto dílo má v české překladové literatuře své pevné místo už od poloviny minulého století, bylo hojně překládáno i vydáváno. Kuthanův překlad je věcně vcelku spolehlivý a formálně velmi zdařilý.

Publius Ovidius Naso, O lásce a milování. Přeložil Rudolf Mertlík. Předmluvu napsal Ferdinand Stiebitz. Praha 1969. 398 stran, náklad 80 000 výtisků.

Již vydání v r. 1963 v Odeonu, pro něž Mertlík upravil Burešův text, bylo spíše novým překladem než pouhým stylistickým přepracováním. Z Burešova textu - podle vyjádření "pravovatele" - zbylo tehdy totiž pouhých 10 % znění. Nyní dostává čtenář konečně do rukou souborné vydání Mertlíkových vlastních překladů Ovidiových erotik a může teprve ocenit Mertlíkův hladký a plynulý verš. Předmluva vybraná ze Stiebitzových Stručných dějin římské literatury byla zamýšlena jako hold velkému předchůdci. Je otázka, zda je to hold vhodný. Kdyby Stiebitz psal úvod k básníkovi, nepochybně by to napsal jinak než v učebnici.

Lúkiános, Šlehy a úsměvy. Vybral, přeložil a předmluvu napsal Ladislav Varcl. Praha 1969, 312 stran, náklad neuveden.

Výbor obsahuje 19 spisů. Zcela poprvé jsou do češtiny přeloženy Menippus, Icaromenippus, Deorum concilium, Bacchus, Hercules, Phalaris prior a posterior, Dissertatio cum Hesiodo a De luctu; v úplnosti teprve nyní Dialogi deorum a Dialogi Marini. Ostatní spisy (Charon, Apologia, Dialogi mortuorum, Saturnalia s Cronosolonem, Epistulae Saturnales, Iuppiter confutatus a Prometheus) byly do češtiny - některé několikrát - přeloženy už dříve. Spis De Syria dea je bohužel zkrácen. Překládání Lúkiánových spisů má v české literatuře dlouhou a bohatou tradici, na kterou Varclův překlad důstojně navazuje.

Lucius Annaeus Seneca, Výbor z listů Luciliovi. Přeložil a doslov napsal Bohumil Ryba. Praha 1969. 284 stran, náklad neuveden.

Po výběrech Jaroslava Dvořáčka (1918) a Jiřiny Popelové -Otáhalové (1941) dostáváme další. Je z nich nejobsáhlejší. Ze 124 listů Luciliovi přeložil B. Ryba tentokrát plných 65 listů,

z nichž četné bude český čtenář číst poprvé. Musíme jen doufat, že v budoucnu bude pořízen překlad úplný.

Xenofón, O Kýrově vychování. Přeložil Václav Bahník. Předmluvu napsal Ludvík Svoboda. Praha 1970, 342 stran, náklad neuveden.

Kýrúpaideia zaujímá v dějinách české překladové literatury významné místo; poprvé ji zčeštil už v roce 1605 Abraham z Güntherodu a ukázky z tohoto i jiných překladů provázely celé české obrození. Tematika Kýrúpaideie byla - jak se zdá - vždy blízká srdci českých vzdělanců, a přesto teprve Bahníkův překlad přináší její úplný text. Od starších překladů, i moderních, se dosti výrazně odlišuje i svou velmi dobrou kvalitou.

Marcus Tullius Cicero, O povinnostech. Přeložil a předmluvu napsal Jaroslav Ludvíkovský. Praha 1970, 196 stran, náklad neuveden.

2. vydání překladu pořízeného pro předchůdkyni dnešní Antické knihovny - Antickou knihovnu v Melantrichu (r. 1940). Překlad byl oceněn již v tehdejší recenzi (LF69,1942 str. 196-198, F.Klaschka).

Publius Vergilius Maro, Aeneis. Přeložil Otmar Vaňorný, k tisku upravil Rudolf Mertlík. Předmluvu napsal Radislav Hošek. Praha 1970, 498 stran, náklad 42 000 výtisků.

Dnes již klasický překlad Aeneidy je starý bezmála 40 let. Měl-li být znovu vydán, musil být - se vsí úctou k vynikajícímu překladateli - poněkud oprášen. Úprava byla provedena citlivou rukou, ale zasáhla hluboko do textu. Při úpravě děl psaných veršem jinak ani nelze, neboť sebemenší změna vyvolá často metrickou úpravu verše.

Listy hetér. Vybral a přeložil Václav Bahník. Předmluvu napsal Radislav Hošek. Praha 1970, 230 stran, náklad 55 000 výtisků.

Svazek obsahuje jednak Lúkiánovy Hovory hetér, jednak výběr z řecké milostné epistolografie: 4 listy od Ailiána, 39 listů od Alkifróna, 33 listů od Filostrata, 17 od Theofy-

lakta a všech 50 listů Aristainetových. Ailiános a Theofylaktos tu byli do české literatury uvedeni poprvé, jinak většinu zařazených textů přeložili již dříve jiní překladatelé. Bahníkova verze je však nesrovnatelně lepší, jeho překlad je živý a krásný; je to snad vůbec nejzdařilejší překlad z dosavadní řecké řady AK.

Petronius, Satirikon. Přeložil a předmluvu napsal Karel Hrdina. Praha 1971, 200 stran, náklad 44 000 výtisků.

7. vydání dnes již klasického Hrdinova překladu s drobnými básněmi připisovanými Petroniovi, doplněnými kratičkým anonymním žertem Testamentum porcelli (přeložil R.Hošek) a druhým vydáním Senekovy Apocolocynthis (přeložil F.Stiebitz).

Epiktétos, Rukojeť a Rozpravy. Přeložil Rudolf Kuthan; jedenáct statí z logiky přeložil a vysvětlivkami opatřil Jaroslav Luďvíkovský. Předmluvu napsal Luďvík Svoboda. Praha 1972, 405 stran, náklad 29 600 výtisků.

Reedice akademického vydání z roku 1957.

Titus Livius, Dějiny I. Přeložili Pavel Kucharáký a Čestmír Vránek. Předmluvu napsal Václav Marek. Praha 1971, 504 stran, náklad 30 600 výtisků.

Po překladech jednotlivých pasáží a po předčasně ukončených pokusech o celistvý překlad vychází první kompletní překlad rozdělený do několika dílů. Jde o počín mimořádné ceny jak pro čtenáře, tak pro odborníky jiných oborů, kteří si dílo v originále přečíst nemohou. Jistě mu v pozdějších recenzích bude věnováno zasloužené místo.

Titus Lucretius Carus, O přírodě. Přeložila a úvod napsala Julie Nováková. Praha 1971, 271 stran, náklad 27 600 výtisků.

Druhé vydání dnes již proslulého překladu překladatelka přepracovala. Tvrdí-li, že přepracování zasáhlo téměř každý verš, nepřehání. Dalo by se říci, že jde téměř o nový překlad, v němž dovedla do konce své pokusy o hexametr, který by vyhovoval češtině. Překlad by zasluhoval podrobnou recenzi, která by překladatelčinu metodu souhrnně ocenila a zhodnotila i její přínos k filosofické interpretaci textu.

Juvenalis, Satiry. Přeložil a předmluvu napsal Z.K.Vysoký.
Praha 1972, 316 stran, náklad 29 600 výtisků.

Druhé vydání překladu z r. 1948 je stylisticky upraveno; úpravy však nezasahují hluboko do textu.

Arriános, Tažení Alexandra Velikého. Přeložil Jaromír Bělský.
Předmluvu napsal Jan Burian. Praha 1972, 347 stran, náklad 29 600 výtisků.

Arriánova Anabase kupodivu nebyla dosud až na nepatrné ukázky do češtiny přeložena. O to je potěšitelnější, že tato zajímavá a stylisticky hodnotná zástupkyně antické "literatury faktu" je nyní dostupná široké veřejnosti v přesném, prostém a srozumitelném překladu, který vyšel ve slušně vysokém nákladu.

Xenofón, Vzpomínky na Sókrata a jiné spisy. Přeložil Václav Bahník. Předmluvu napsal Ludvík Svoboda. Praha 1972 , 450 stran, náklad 29 600 výtisků.

Kniha obsahuje Xenofóntovy tzv. sókratovské spisy Apomnémata, Symposion, Apologii a Oikonomikos a dále dialog Hierón a enkómion na Agésiláa v novém a elegantním Bahníkově překladu, který dobře nahrazuje starší překlady, dnes už těžko čtivé i dostupné.

Gaius Iulius Caesar, Válečné paměti. Přeložili Ivan Bureš, Václav Dědina, Marie Husová a Václav Marek. Předmluvu napsal Jan Burian. Praha 1972, 636 stran, náklad 29 600 výtisků.

Proslulé Caesarovy Commentarii de bello Gallico vycházejí v časem prověřeném překladu Ivana Bureše už potřetí. Je k nim přiřazena 8.kniha Hirtiova (přel. V.Dědina) a Commentarii de bello civili (v překladu M.Husové). Antické knihovně patří dík i uznání za milé překvapení. K zmíněným dílům jsou totiž přidány i Commentarii de bello Alexandrino (přel.M.Husová), Commentarii belli Africani, belli Hispaniensis (obojí přel.V.Marek). Čtenář tak dostává poprvé dílo Caesarovo spolu s úplným dílem jeho pokračovatelů. Absolventi gymnasií si osvěží svá školní léta na vybraných partiích jim důvěrně známého textu (De bel.Gal.I,1, VI, 12-28).

Titus Livius, Dějiny II-III. Přeložil Pavel Kucharský. Předmluvu napsal Václav Marek. Praha 1972, 586 stran, náklad 35 000 výtisků. Viz pozn. k dílu I.

Pěvci lásky. Catullus, Tibullus, Propertius. Přeložil O.Smrčka a kolektiv. Předmluvu napsala Eva Kuřáková. Praha 1973, 432 stran, náklad 31 750 výtisků.

K Smrčkově překladu Catulla, starému přes 30 let a vycházejícímu zde ve třetím vydání, přidal Radislav Hošek oddíl "Catullovi přátelé a nepřátelé". Uvádí v něm ty z Catullových veršů, které Smrčka nepřeložil, a fragmenty z děl Laeviových, Calvových, Cinnových, Bibaculových, Mattiových, Cornificiových, Tigidových a Memmiových, a to v rozsahu podstatně větším než tomu byla v Stiebitzové Řimské lyrice. O čtenářském zážitku u těchto fragmentů sice nemůže být řeč, ale čtenáři se dostává zajímavého poučení, v jakém stavu nacházíme díla menších básníků této doby. Dalšími dvěma z triumvirů jsou - stejně jako ve vydání v SNKLU 1964 - Tibullus a Propertius ve stejných překladech. Do vydání jsou zařazeny latinské texty těchto básní: Cat.Carm. 5,7,8,107,109,85, Tib, I,1, IV,2, Prop.IV,11. Pausaniás, Cesta po Řecku I. Přeložila Helena Businská. Předmluvu napsal Pavel Oliva. Praha 1973. 581 stran, náklad 27 750 výtisků.

První díl obsahuje prvých šest knih Pausaniova díla, věnovaných Attice, Megaridě, Korinthu, Argolidě, Lakónii, Messénii a Élidě. Překlad je pro českého čtenáře úplnou novinkou; zároveň je to první překlad Pausania do slovanštiny. Doufejme, že tento dávný předchůdce moderních cestopisů a bedekrů poskytne zájemcům stejný čtenářský užitek, jaký mají nad pracemi často mnohem méně informovaných či zainteresovaných autorů moderních.

Premie:

Verše o víně. Uspořádal R.Mertlík, přeložili H.Businská, V.Businský, O.Jiráni, R.Kuthan, M.Lukáš, R.Mertlík, F.Stiebitz, Č.Vránek. Praha 1969, 64 stran, náklad neuveden.

První premie Antické knihovny obsahuje rozmarná i vážnější sympotika. Po žertovném latinském introitu následuje

první oddíl (Verše z antiky). Počíná se tradičně u Homéra (úryvek z Odýsseovy řeči k Alkinoovi, Od. IX, 2-11), pak přichází neméně tradiční výběr antických autorů od známých jmen až k anonymním nápisům a Antologii Palatinské. Nejzajímavější jsou patrně nové překlady Theognida a Horatia. Druhý oddíl (Ohlasy středověku) přináší rozpustilé vagantské písně. Třetí oddíl (Z humanistické poezie) je největším překvapením. Najdeme tu malý výběr z málo známé české humanistické poezie psané latinsky od Traiana až po Bohuslava Hasištejnského.

Epikúros, O štěstí a mravnosti. Publilius Syrus, Myšlenky z životní etiky. Přeložili a předmluvy napsali Jaroslav Ludvíkovský a Zdeněk K. Vysoký. Praha 1970, 62 stran, náklad 26 100 výtisků.

Reprezentativní souhrn takřka celého zachovaného etického odkazu filosofa Epikúra obsahuje List Menoikeovi, Hlavní články učení a tři výbory: z Gnomologia vatikánského, z výroků, které zaznamenal Diogenés Láertios ve své 10. knize, a z jiných výroků, zachovaných u jiných antických autorů. Zdánilivě třetí vydání je ve skutečnosti vydáním novým, přepracovaným ve smyslu stylistickém, redakčním i z hlediska nové interpretace obtížného textu. Sbírkka monostichických sentencí Publilia Syra v přebásnění Z.K. Vysokého je přetiskem prvního vydání z roku 1946 s nečetnými stylistickými úpravami.

Na veselé struně. Praha 1971, 75 stran, náklad 29 600 výtisků.

Zasvěcená studie o antickém humoru z pera Radislava Hoška uvádí jeho překlad pozdní sbírky řeckých vtipů zvané Filogelós čili Smíšek, přeložené v takřka úplném rozsahu do češtiny poprvé. Překlad je přesný a výborně čtivý. Na str. 57-74 je k němu připojena sbírka anekdotických variací na antická témata nejrůznější provenience, nazvaná "a ještě hrst anekdot", kterou sestavil Čestmír Vránek a Pavel Kucharský; o překlad antických textů se v tomto případě nejedná.

Tajemství papyrů. Vybral, přeložil a předmluvu napsal Čestmír Vránek. Praha 1972, 127 stran, náklad 29 600 výtisků.

Zdařilý výbor kolem sta neliterárních papyrů, tematicky sestavený podle schématu "od kolébky do hrobu", je velmi zajímavým pokusem dát prostřednictvím těchto soukromých a soukromoprávních dokumentů nahlédnout do nitra antického drobného člověka; v naší antické překladové literatuře není sice tento počín zcela ojedinělý, přesto má cenu takřka průkopnickou.

V době příprav těchto poznámek ještě nevyšly následující svazky pátého ročníku:

Ludius Apuleius, Zlatý osel

Titus Livius, Dějiny IV

Gaius Plinius Secundus Starší, Kapitoly o přírodě

Prémiový svazek: Musaios, Héró a Leandros. Z myšlenek Theognidových.

Za poměrně krátkou dobu svého trvání přinesla tedy AK několik reedic dnes již klasických překladů, které jsou dávno rozebrány, několik reedic mladších překladů, o něž je stálý zájem, a řadu nových překladů, jež úspěšně zastoupily starší, dnes již méně čtivé. Největším přínosem jsou samozřejmě překlady děl, která u nás ještě vůbec přeložena nebyla. Uvědomíme-li si, jak dlouhé doby je zapotřebí, aby vznikl kvalitní překlad, a připočteme-li další dobu, kdy překlad prochází cestou od redakčního stolu přes tiskárnu až do rukou čtenáře, musíme vysoce hodnotit, že již v prvních letech AK vyšlo několik překladů, které mají teprve nyní svou premiéru.

Také ve výhledových plánech na další dvě léta je ohlášeno několik dosud nepřeložených děl - Artemidóros, Hérodián, Aurelius Victor, Lucanus aj. Čtenářský zájem o antickou knihovnu nikterak neutuchá. Musíme tedy poprát překladatelům, redakci i nakladatelství mnoho sil při plnění vytčeného cíle. Spojenými silami přinesou čtenářům mnoho potěšení a české kultuře dar nedozírné ceny. Bude-li totiž program splněn, budeme mít na konci tohoto století přeloženo vše, co u národů západní Evropy bylo přeloženo v renesanci.

A.Frolíková-E.Stehlíková

Z NOVÉ LITERATURY

René M a r t i n : Recherches sur les agronomes latins et leur conceptions économiques et sociales, Paris, Société d'édition "Les belles lettres" 1971, 418 s.

Skúmanie ekonomických otázok antického staroveku predstavuje široký komplex problémov a otázok, ktoré musí brať do úvahy každý, kto sa zapodieva touto problematikou. Špecifické stránky tejto problematiky zdôraznil René M a r t i n už v obsiahlom úvode (1 - 30), v ktorom zhrnul okruhy problémov do niekoľko bodov. Sú to najmä: vývoj pozemkového vlastníctva v Ríme, vplyv rímskych výbojov a mocensko-politických opatrení rímskeho štátu na rozvoj poľnohospodárskej ekonomiky, existencia a rozvoj otrokárskeho spôsobu výroby, podiel a odraz ideológie "mos maiorum" v rímskej ekonomike.

Autor sa podujal preskúmať obdobie v rozpätí približne sto rokov, od r. 50. pred n.l. do r. 50 n.l. Prácu rozdelil do štyroch častí. V prvej časti "Situation de l'agronomie latine" (31-106) si autor všima poľnohospodárstvo krajín, s ktorými Rímania prichádzali do styku (Kartágo, Grécko, Gallia), z toho hľadiska, do akej miery poľnohospodárske zásady týchto krajín ovplyvňovali rímske poľnohospodárstvo. Ďalšie kapitoly tejto časti tvorí stať o rímskom poľnohospodárstve v polovici 1. storočia pred n.l. a pohľad na rímsku poľnohospodársku literatúru v období pred 1. storočím pred n.l. (Cato, Sasernovci). Autor sa zameril na typické jevy poľnohospodárskej ekonomiky uvedených krajín (vysokú technickú úroveň kartaginského poľnohospodárstva a prínos Magonovho diela o poľnohospodárstve pre rímsku poľnohospodársku literatúru, na gréckych autorov, ktorých Rímania uvádzali ako vzory pre rímsku poľnohospodársku literatúru, na technické poľnohospodárske vynálezy, ktoré Rímania poznali v Gallii). Na základe kritického konfrontácie s najnovšou literatúrou vecne a trpezlivo načrtnol profil Catona, racionálne uvažujúceho hospodára, ako typického predstaviteľa novej hospodárskej éry v Ríme, ktorá bola výsledkom mocenského posta-

venia Ríma v tomto období, pričom zároveň zaujal stanovisko k hospodárskym javom a problémom tohto obdobia, ktoré historická a ekonomická veda zvyčajne nastoľuje v súvislosti s Catonom (napr. "kríza" italského drobného poľnohospodárstva a i.), a na základe zmienok Columellu portrét Sasernovcov, ktorých stavia vyššie ako Catona, pričom sa pokúsil vysvetliť, v čom spočívala ich "eruditio". Obraz rímskeho poľnohospodárstva v polovici 1. storočia pred n.l. načrtnol na základe citátov z Cicerona, Sallustia a Plinia ml., ktorých diela odzrkadľujú vzťah k roľníckej práci a iné sociálno-ekonomické aspekty.

Druhá časť je venovaná Vergiliovi (107-210). Prvú kapitolu nazval autor pokusom o novú interpretáciu Georgik ("Le problème de Georgiques; essai d'interprétation nouvelle du poème"). Pri interpretácii Georgik zameril sa autor na historicko-politické okolnosti vzniku Georgik a motívy, ktoré viedli Vergília k napísaniu diela, ako aj na niektoré dielčie otázky, v ktorých rozoberá ideologickú a estetickú stránku diela. Rozdielny postoj Vergília k vojnám vo všeobecnosti a k vojenským udalostiam súčasného obdobia, ako sa zraďi v prvých dvoch spevoch Georgik, ktoré, ako autor hovorí, majú vyslovene pacifistický charakter (127), a v treťom speve, o ktorom autor doslova hovorí: "Virgile y affirme en effet sa volonté de glorifier la conquête romaine" (135), môžu zväzdať k pochybnosti o jednote diela alebo o jednotnom autorstve všetkých troch spevov (127). Ekonomicko-sociálny charakter majú úvahy autora o postoji Augusta k agrárnym otázkám svojho obdobia a o otázke, ktorým sociálnym vrstvám boli adresované didaktické rady Vergilove.

Zaujímavá je aj kapitola "La doctrine du travail", v ktorej sa autor zaoberá svetonázorovou problematikou Vergília. Poukazuje na vplyvy, ktoré vo Vergiliovej tvorbe zanechal epikureizmus Lucretia, stoicizmus a pythagoreizmus, a básnické morálne krédo Vergília vystihuje slovami: "La poésie cesse des lors d'être pour lui un pur exercice esthétique, car il s'agit bel et bien de transformer le monde, et non plus seulement d'interpréter" (203).

Tretia časť je venovaná Varronovi (213-286). Na základe rozboru jednotlivých častí diela De re rustica zaujal autor kritický postoj k tradičnej interpretácii jednotlivých moder-

ných bádateľov, pričom sa zamerlal na otázku doby vzniku jednotlivých častí a obsahovej náplne diela, najmä vzťahu medzi roľníctvom "stricto sensu" a "pastio villatica", ktoré v období Varronovom tvorili dve ekonomické poľnohospodárske odvetvia.

Jednu kapitolu tejto časti venoval autor životu a literarnej činnosti poľnohospodárskeho autora Tremellia Scrofu, ktorý zrekonštruoval na základe literárnych zmienok Varrona, Columellu a Plinia v konfrontácii s údajmi niektorých literárnych historikov. Predstavil ho ako progresívneho vzdelaného teoretika a praktika, racionálneho hospodára, ktorý dovŕšil to, čo začal Cato, či sa to týkalo špecializácie práce, prenájomu pracovných síl, obchodných kalkulácií apod. Hospodárske úsilie jeho doby charakterizuje ako diametrálne odlišné od tradície "mos maiorum": "l'esprit "paysan", le sens et l'amour de la terre ont complètement disparu, pour faire place à un rationalisme froidement calculateur, pour lequel l'agriculteur n'est plus un mode de vie, ... mais l'application d'un certain nombre de calculs et de techniques qui suffisent à assurer la supériorité de l'agriculture "moderne" sur celle d'autrefois" (254).

V kapitole "Varron juge et témoin de l'économie rurale" autor rozoberá výroky latinských a gréckych autorov, v ktorých odzneli chváloreči na Itáliu ako na kvitnúcu hospodársku krajinu (medzi nimi osobitne Varrona), resp. výroky opačného druhu. Rôzbor Varrona uzaviera konštatovaním, že rímske poľnohospodárstvo zaznamenalo v období Varronovom veľký pokrok a vyznačovalo sa dynamikou rozvoja a racionalizáciou napriek tomu, že bolo poškodené občianskymi vojnami.

Posledná časť sa týka Columellu a Plinia Staršieho (287-375). V tejto časti venoval autor pozornosť niektorým konkrétnym otázkam Columellovho hospodárenia, napr. otázke veľkosti pôdnych fondov a ich vlastníctva ako základných hospodárskych jednotiek (latifundiá), všimajúc si pritom hlavne tú skutočnosť, do akej miery ovplyvnil vzrast veľkosti obhospodarovaných celkov kvalitatívny spôsob hospodárenia (vznikajúci systém kolonátneho hospodárenia), investiciám do pôdnych fondov apod. Na pozadí historicko-politického vývoja analyzuje tiež

niektoré sociálno-ekonomické javy Columellovho obdobia, ako bola napr. "foeneratio", ktorú v rovnakej miere praktizovali bohatí "negotiatores" a prepustenci, ako aj majitelia veľkých poľnohospodárskych celkov.

U Plinia Staršieho, ktorého autor tiež pojal medzi "scriptores rei rusticae", venuje osobitnú pozornosť 18. knihe jeho encyklopedického diela a jej ekonomické tendencie konfrontuje, ako vyplýva aj z názvu kapitoly "La réaction Plinienne", s Columellovými názormi. Diametrálne odlišné koncepcie oboch autorov zhrnul v závere, v ktorom predstavil Columellu ako teoretika, ktorý píše svoje rady majiteľom veľkých pôdnych fondov, a Plinia ako predstaviteľa smeru, ktorý hlása návrat k stredným a drobným hospodárskym celkom. Syntézu oboch týchto koncepcií vidí v nastupujúcom systéme hospodárenia, v ktorom veľké hospodárske celky sú rozdelené na samostatné drobné hospodárstva obhospodarované kolónmi.

Záver práce (385-393) je inštruktívnym zhrnutím ekonomických a iných poznatkov, ku ktorým autor dospel vo svojej práci.

Ako vidno z naznačenej problematiky, práca nemá deskriptívny charakter, ako by sme to čakali od monografie tohto druhu, ani jednotnú koncepciu. Preplietajú sa tu problémy ekonomicko-sociálne, politické, filozofické, literárno-estetické podľa toho, nakoľko prevažujú u toho-ktorého autora. Autor tu nadhodil celú sériu problémov, ktoré skúma vo vzájomných súvislostiach, pričom sa opiera nielen o západnú, ale aj o marxistickú (najmä sovietskú) literatúru.

E. Šimovičová

Jan Burian, Zánik antiky. Knižnice všeobecného vzdělání Horizont. Vydáno se souhlasem ministerstva školství výnosem čj. 25768/71-210 ze dne 28. října 1971 jako knižní studijní pomůcka pro školy II. cyklu. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1972. Stran 114, cena Kčs 11,-.

Zánik antiky není dějepisnou učebnicí běžného typu, nýbrž moderní studijní pomůckou, moderní v tom smyslu, že nepředkládá žáku hotové soudy, nýbrž seznamuje ho se složitostí historikovy práce, dává mu nahlédnout přímo do historikovy dílny a vede ho metodicky k samostatnému studiu pramenů, k promýšlení problémů a vyvozování vlastních závěrů. Je určena pro školy II. cyklu a uplatní se zajisté především při práci v zájmových kroužcích, neboť předpokládá u svého uživatele hlubší zájem o historii a poměrně značnou míru znalostí z oboru starověkých dějin. Pro svůj metodologický charakter i množství nových poznatků i pohledů na tzv. temná staletí - období konce antiky a počátku středověku -, v obecné historické literatuře dosud velmi málo zpracovaná, bude "Zánik antiky" bezpochyby vítanou pomůckou i pro vysokoškolského studenta historie.

Vlastním textům dokumentů, z nichž mnohé přeložil B. do češtiny poprvé, jsou předeslány dvě úvodní kapitoly. V obsáhlé I. kapitole, Zánik antického světa - problémy a možnosti řešení (7-22), nalezneme obecná hlediska, která se uplatnila při výběru a věcném třídění pramenů. Autor zde podává přehled dosavadních teorií o zániku římské říše a vytýká jejich společného jmenovatele: přesvědčení o jednoznačně úpadkovém charakteru pozdního římského císařství a o možnosti datovat přesně jeho zánik rokem 476, jenž byl obecně pokládán za velký historický mezník, oddělující od sebe dvě důležité epochy - starověk a středověk. Toto vžitě schéma se však díky prohlubujícímu se poznání "temných staletí" ukazuje jako neudržitelné, subjektivní a lokálně omezené jak z hlediska evropských, tak zejména světových dějin. Hledání rozmanitých jiných dat dalo pak metodický základ pro další bádání.

B. se omezuje na oblast západního římského impéria a vytýká momenty důležité pro celkové pojetí jeho závěrečné fáze i epochy, jež po ní nasledovala; byly to: vleklá hospodářská

krize, rozkládající římský státní systém, rostoucí aktivita barbarských kmenů (zejména tzv. stěhování národů r. 375), jež se stávají významným mocenským činitelem, a šíření křesťanství na půdě římského impéria i v barbarském světě.

Stále intenzivnější a systematictější archeologický výzkum v poslední době opravuje dosavadní názory o ryze destruktivní působnosti barbarských kmenů, názory kotvící namnoze v jednostranném pohledu římských pramenů. Ukazuje se, že tzv. okrajové kultury starého věku byly poměrně vyspělé a že byly schopny přijímat civilizační podněty vycházející z vyspělejší části tehdejšího světa a po svém na ně reagovat. Významné též bylo, že množství příslušníků barbarských kmenů žilo přímo na území římského impéria a vytvořilo zde samostatné a nezávislé celky (království západních Gótů v Hispánii, vandalský stát v severní Africe). Také v části západního impéria podřízené západořímskému dvoru byl podíl barbarského obyvatelstva (převážně germánského) značný. Barbaři pronikali do armády, místní administrativy i k císařskému dvoru (Stilicho, Ricimer).

Za vyhraněnou příčinu úpadku a zkázy antického světa nelze pokládat ani křesťanství. Jeho původní odmítavý vztah k římskému státu byl záhy vystřídán občanskou loajalitou jak vůči státu, tak i císaři jako představiteli světské moci utvářející se podle vůle boží. V pozdní antice a za raného středověku zasahovalo křesťanství stále silněji do politického dění a začalo se podílet i na vývoji kulturním. Vznam pevné struktury katolické církve se konkrétně projevoval v postavení jednotlivých měst, jež bylo nezřídka podmíněno tím, jak silná v nich byla církevní organizace. Křesťanství tohoto období nelze ovšem zjednodušeně chápat jako jednolité myšlenkový a organizační proud, vykazující trvale vzestupnou tendenci. Šíření křesťanství bylo provázeno rozvojem herezí. V něm se projevovala i jedna z forem protikladu mezi římským a barbarským světem - k barbarům se křesťanství dostávalo převážně ve své heretické podobě (arianství u Germánů). Zápas uvnitř křesťanského světa samého byl provázen bojem proti vnějšímu nepříteli - pohanským kultům. Tyto zápasy formovaly ideově politický profil křesťanství. Když se r. 394 stalo křesťanství jediným oficiálním náboženstvím v římské říši, stannlo před nutností

vyrovnat se s kulturním odkazem antiky. Podobně jako barbar-
ské státy přejímala i křesťanská církev mnoho prvků z admini-
strativního systému pozdního římského impéria (organizace cír-
kve jako nadnárodní i nadstátní instituce neuznávající hranice,
které by omezovaly její vliv; centrum "věčné město" - Řím
v souladu se starobytlou římskou tradicí). Hlubší a nezaújaté
zkoumání "temných staletí" ukazuje tedy barbarská království
i soudobé křesťanství nejen jako rušitele, nýbrž i jako násle-
dovníky a svérázné dědice římského impéria.

Výsledky nových výzkumů ukazují stále zřetelněji, že ke
kvalitativním společenským přeměnám nedocházelo v té době jed-
norázovým zvratem ze dne na den, nýbrž v průběhu delšího ob-
dobí a v důsledku souhrnu dílčích revolučních přeměn. Spíše
než o zániku se nyní hovoří o přeměně či přerodu antického
světa. Tato přeměna či přerod se uskutečňovaly jako závěrečný
výsledek řady místně i věcně omezených revolučních procesů.
Dějištěm přerodu bylo jak pozdní římské impérium, tak raně
středověké státy. Uznání přechodného období mezi oběma epocha-
mi (vymezeného nejspíše rokem 395, kdy se rozpadlo jednotné
římské impérium, a ukončením první fáze expanze arabských kme-
nů v 7. stol.) umožňuje zahrnout do synchronního pohledu všech-
ny civilizačně významné světové oblasti i s jejich okrajovými
kulturami.

Odpověď na otázku, do jaké míry lze utvářet coaz určité
historické epochy na základě dobových pramenů, dává kapitola
II., Doba ve světle pramenů (24-26). Upozorňuje se zde na
obtíže textově kritické i interpretační na prvořadou důleži-
tost přesného datování pramenů. Významnou úlohu hraje v histo-
rických dílech - zejména v konfliktním období - tendenčnost.
Při interpretaci oficiálních dokumentů naráží badatel na těž-
kosti s datováním jednotlivých cisařských výnosů, na obtíže
terminologického rázu a na problém geografického omezení plat-
nosti jednotlivých dokumentů.

Prameny seřadil autor do pěti problémových celků. Každé-
mu z nich je předeslán vlastní úvod a každý je ukončen "Meto-
dickou poznámkou", upozorňující na podstatné rysy dokumentů a
vedoucí žáka k tomu, aby se vracel k jejich studiu z hlediska
otázek, jež jsou mu zde kladeny.

A. Vnitřní těžkosti pozdního impéria (str. 27-40). Z dokumentů vztahujících se k tomuto komplexu problémů vyplývá konkrétní obraz obtíží v hospodářské oblasti, jež byl nucen římský stát řešit (nedostatek pracovních sil, jemuž se snažil odpomoci znevolňováním svobodných výrobců, a to jak v zemědělství - kolónů -, tak řemeslníků i příslušníků městských rad, odpovědných za řádný odvod daní, nedostatek surovin, stálý růst cen, nestabilita měny). Celkovou atmosféru tehdejší doby nám přiblíží několik dokumentů, z nichž vyplývá, jaká opatření byl nucen činit císařský administrativní aparát k zabezpečení klidu a pořádku i jak nicotné byly často záležitosti, jež se řešily císařskými edikty (kontrola žebračků, oprávnění nosit zbraň, hanopisy, pomlouvání císaře i tupení přítomné doby, zákaz barvení látek purpurem apod.). Další dokumenty se týkají zásobování Říma potravinami, jež bylo i v této době závažným problémem. Hlavním pramenem pro tento okruh problémů jsou císařská nařízení (citují se zde soustavně z praktických důvodů podle Kodexu Justinianova), dále jedna ukázka z Diokletianova ediktu o nejvyšších přípustných cenách a jeden ze Symmachových Dopisů. Ze závěrečných tří ukázek máme možnost poznat, jak se na městský život dívali současníci, Amianus Marcellinus, Augustinus a Salvianus.

B. Říše a barbarický svět. Ukázky uvedené v tomto úseku (Amianus Marcellinus, Římské dějiny; Jordanes, Dějiny Gótů; Viktor z Vity, Dějiny pronásledování africké provincie) dokumentují názorně silící aktivitu barbarů, jež nezadržitelně vhnáněla římské impérium do stále defenzivnějšího postavení. Římská společnost byla nucena se s touto skutečností vyrovnat, i když její vztah k barbarům byl většinou negativní. - Císařské výnosy zakazující pod trestem smrti prodávat barbarům útočné zbraně a železo jakož i poskytovat jim zlato za otroky nebo jiné zboží se zřejmě minuly účinkem. Také iluze, že osobně vyjimečný císař je schopen zadržet útočné síly barbarských kmenů a zaručit impériu jeho nedotknutelnost, jak je vyjádřil neznámý autor Panegyriku císaři Konstantinovi nebo Paxatus v Panegyriku císaři Theodosiovi, byly vyvráceny denními skutečnostmi. S odmítavým stanoviskem většiny římských autorů k barbarickému světu kontrastují projevy až devótní úcty některých urozených Římanů vůči vlivným Germanům na císařském dvoře, do-

svědčené v Symmachově dopisu Stilichonovi nebo v básni Klaudia a Klaudiana O Stilichonově konsulátu. Celkem s ojedinělým pohledem na barbarský svět se setkáváme u Salviana, jenž shledává u barbarů kladné rysy ve srovnání s neutěšeným stavem v tehdejší římské říši.

C. Křesťanství a pohanství (59-80). Boj impéria s pohanstvím a herezemi dokumentují především císařské edikty (o uzavření pohanských chrámů, zákazu obětí, haruscipiny, proti heretikům, manichejským a donatistům, sektě Nestoriově apod.). Naproti tomu nařizují císaři zvláštními výnosy zachovat "skvosty veřejných staveb" a zakazují dopouštět se násilí na židech a pohanech, kteří žijí v klidu. Stanoviska pohanů v pozdní antice reprezentují ukázky z díla Ammiana Marcellina, z Julianových Dopisů, z Hostiny císařů téhož autora, ze Symmachových Dopisů a Relací a posléze z básnického epitafu Marka Vettia Agoria Praetextata; stanoviska křesťanů ukázky z Orosiových Dějin proti pohanům, Augustinových Vyznání a Dopisů. Vnitřní problémy křesťanského světa - boj s herezemi - dosvědčuje ukázka z díla Viktora z Vity a Augustina, mravní úpadek některých křesťanských obcí v Galii ukázka ze Salviana.

D. Itálie v době Theoderichově (80-89). Vrcholným obdobím šedesát let trvající nadvlády východogótských kmenů nad Itálií (493-553) byla vláda Theodericha Velikého (493-526). Pro Itálii to byla doba poměrného klidu a hospodářského rozkvětu, i když soužití dvou různorodých etnických skupin, Gótů a Římanů, lišících se svou mentalitou i stupněm vývoje, přinášelo s sebou specifické problémy. Citované úryvky z Kassiodorových Rozmanitostí dosvědčují královo úsilí o sblížení Gótů s Římany a o organické navázání na některé prvky antické tradice (pojetí panovnické moci běžné v pozdním římském císařství, projevy respektu vůči senátu, preferování římského občanstva) i jeho úctu k řecké vědě a jejím římským tlumočitelům. Propagátory myšlenky o sblížení Gótů s Římany byli i někteří významní příslušníci starořímsky smýšlejících vrstev (Kassiodorus, Boethius), kteří zaujímali vlivné postavení na dvoře Theoderichově. Rozdíly mezi Římany a Góty byly však příliš hluboké, takže jejich úsilí vyznělo většinou naprázdno. Trpké zklamání k nám promlouvá z citovaného úryvku Boethiova

spisu Filosofie utěšitelka, který sepsal ve vězení před svou popravou.

E. Období přerodu a básnické umění (90-101). Básnická tvorba pozdního období byla dosud většinou opomíjena, což souvisí s názorem o jednoznačně úpadkovém charakteru pozdní antiky i raného středověku. Nelze ji zajisté srovnávat s vrcholnými díly klasického období, je však cenným pramenem pro poznání celkové atmosféry a myšlenkových problémů doby, v níž vznikla, a to především svou tematikou. Z tohoto zorného úhlu byly též vybrány citované ukázky (Rutilius Namatianus, O svém návratu; Ausonius, Mosela, Bissula, Svatební sešit: dary novomanželům; Tiberianus, Jarní procházka; Klaudius Klaudianus, O ptáku fenixovi). Básnictví s křesťanskou tematikou, které se objevuje až poměrně pozdě, je zastoupeno ukázkou z Prudentiovy básně Boj o duši. Básnickou tvorbu v barbarských státech, které bylo dosud věnováno jen málo pozornosti, reprezentuje několik epigramů Luxoria, působícího na dvoře vandalského krále Hildericha, v nichž silně zaznívá ohlas Martialův.

Na konci knihy jsou Vysvětlivky, k nimž odkazují čísla uvnitř textu (celkem 68), dále Výkladové rejstříky, a to a) Osobnosti; b) Věcné pojmy. Následuje Výběr z literatury, rozříděný do 6 skupin (Přehled vývoje, Vědecké příručky, Okrajové oblasti, Barbarské státy, Náboženský vývoj, České časopisecké články o pozdní antice) a Prameny v českých překladech. K názornosti výkladu slouží Synchronický přehled (str. 23), zachycující časové rozmezí od r. 300 do r. 700 n.l. v oblasti římského impéria, okrajových oblastech, Indii a Číně, dále mapa římské říše v době pozdního císařství r. 395 a celkem 10 autotypů uvnitř textu.

Překlady antických pramenů jsou většinou přesné a obratné. (Malé nedopatření na str. 84 v ukázce z Kassiodorových Rozmanitostí "Je totiž vlastností dobrotivého císaře, že se snaží spíše provinění odstranit než potrestat, aby se o něm nemyslílo, že přísnými tresty překračuje míru, anebo aby byl pokládán za neprozíravého pro své mírné jednání" třeba přičíst patrně na vrub chybě tisku.) Pouze Hrůšův překlad Boethia by byl zasloužil některé úpravy (sr. např. na str. 88: "na obranu práva jsem nikdy nedbal, zda snad neurazím mocné" v origi-

nále: pro tuendo iure spreta potentiorum semper offensio - srozumitelnější by snad bylo "při obraně práva" nebo "bráně právo" nebo "pokud šlo o obranu práva"; tamže: "s královským vědomím jsem po tuhém boji dokázal, že výkup nebyl nucený" v originále: rege cognoscente contendit et ne coemptio exigetur, evici - lépe snad: "když král věc zkoumal, stál jsem na svém a dokázal, že ...").

Pokud jde o vysvětlivky a výkladový rejstřík, bylo by pro uživatele pohodlnější, kdyby číslované vysvětlivky byly přímo pod jednotlivými ukázkami a ve výkladovém rejstříku byly spojeny jak osobnosti, tak věcné pojmy (takto je uživatel nucen hledat ve třech rejstřících). Nevysvětleny zůstaly některé důležité pojmy, např. kolóni (str. 27), Augustové (28), sdružení zbrojířů (29) - kolegium v rejstříku rovněž není. Místo hesla komes by snad bylo bezpečnější dát heslo komitē (vzhledem k tvaru "komitovi" na str. 34). Vysvětlení by si snad zasloužil i pojem katolická církev (58), simoniani (62), ariáni (souvislost s heslem Areios nebude každému asi jasná). V rejstříku osobností chybí Klaudius Gótský a Konstantius Chlorus. Ve vysvětlivce č. 10 vypadlo u P. Kornelia Kasiky cognomen scipio, v rejstříku osobností u Stilichona doplněti Vandal.

knížka předpokládá zajisté maximální součinnost učitele s žákem a spontánní zájem o získávání dalších informací. Přesto by snad nebylo bývalo na škodu připojit k některým ukázkám obširnější vysvětlení (např. ke str. 15 uvést sídlo vandalského královského dvora, střediska literární činnosti; na str. 29 není jasné, kdo měl dodávat zbrojířským dílnám materiál, na str. 32 není jasný smysl výnosu příkazujícího, aby "kupující a prodávající předávali a přijímali solidy starých císařů", tamže "přikládat věčným obličejům menší cenu". Bližšího vysvětlení by zasloužilo konstatování (36) "vyhnali jsme znalce svobodných umění", ke str. 41 by mělo být uvedeno jméno císaře nastoupivšího po smrti Iuliana Apostaty. Nejasný zůstane smysl císařského ediktu zakazujícího "převážovat na barbarské území víno, olej a rybi omáčku ani na ochutnání, ani jde-li o ustálený obchodní styk").

Určité nedůslednosti se jeví v transkripci vlastních jmen (Pannonie vedle Ilyrika, Kornelius vedle Nasica apod.).

Tyto drobné připomínky nemají nijak snížit hodnotu neobyčejně zajímavé a přínosné knížky, která poskytne i odborníku mnoho poučení i látky k přemýšlení.

E.Svobodová

F.H.Tinnefeld, *Kategorien der Kaiserkritik in der byzantinischen Historiographie. Von Prokop bis Niketas Choniates.* München 1971, 205 str..

Důsledkem církevního rozkolu byla z hlubokého nepochopení vnitřního života východní církve vycházející představa o byzantském cesaropapismu, jež pak nalezla ve své aplikaci na světské poměry paralelu v obdobně nesprávném názoru o absolutistickém charakteru byzantské císařské moci. Moderní byzantologická literatura nepochybně usiluje o revizi těchto představ nacházejících jisté potvrzení v byzantské rétorice a v prakticky nerealizovatelných předpisech knihy o ceremoniích. Otázkám kritiky panovnické moci v byzantské kulturní oblasti věnoval doposud největší pozornost B.Rubin. Jeho metodickým východiskem je poněkud jednostranná představa o normativním vlivu extrémního Prokopiova spisu *Anekdota* na způsob formulace kritických myšlenek ostatními autory, při čemž to-muto bezpochyby jinak bystrému postřehu nechybí ani snaha nalézt pro Prokopia co nejvýznamnějšího předchůdce - Tacita. Tinnefeldova práce vycnází částečně právě z kritiky uvedeného názoru, neomezuje se však pouze na úzké pole vymezené Rubinem, ale usiluje i o systematické postižení "kategorií" kritického pohledu byzantských historiografů. Pro Tinnefelda je rozhodující okolnost sociální nepevnosti byzantských vládnoucích vrstev, dnes právě H.G.Beckem tolik zdůrazňovaná, která znásobovala důsledky téměř úplné absence dynastického principu v Byzanci, jež tu byla pravou dědičkou římského impéria. Snad právě proto je konstantou kritiky daleko spíše odpor proti donnělé nebo skutečné sociální novotě z pera autorů, kteří byli postižení změnou osoby vladaře, než nějaká spekulace vycházející ze státoprávního myšlení. K těmto závěrům dospěl F.H.Tinnefeld na základě úplného zvládnutí rozsáklé byzantské historiografické produkce v období, jež si vymezil,

což bezpochyby dokazuje neobvyklou solidnost práce, která se opírá i o znalost ruský psané literatury, v západoevropském prostředí nepřilíš běžnou.

Sám bych rád připojil úvahu vycházející z dnešního stavu byzantologického bádání. I když není nejmenší pochyby o tom, že Byzanc znala to, co bychom dnes nazvali politickým myšlením, nelze tvrdit, že by tyto představy, pramenící z klasicistického myšlení, odkázaného na normativní příklad tradice, nějak výrazně ovlivnily povětšinou nepřímou kritiku počínů byzantských panovníků. Na druhé straně však způsob kritiky ukazuje na to, že představa vladaře jako "ztělesněného zákona" byla byzantskému myšlení jistě známa, ale neměla pro ně většího významu než kupříkladu myšlenka o panovníkové povinnosti podříditi se "staré dobré" tradici či obecným povinnostem císaře říše, jejíž obyvatelé se pokládali ve smyslu starozákonní tradice za "lid Boží" (E.v.Iváňka).

V.Cinke

Překlad literárního díla. Sborník současných zahraničních studií. Výbor uspořádali a edičně připravili Josef Čermák, Bohuslav Ilek a Aloys Skoumal, Praha, Odeon 1970, 560 s.

Tento sborník 31 článků by měli vzít do rukou nejen rutinovaní odborníci filologové a překladatelé z různých jazyků, nýbrž především adepti filologie a překladatelé začátečníci. Obzvláště pak by touto knihou neměli pohrdnout klasičtí filologové: jednak je tomuto oboru věnováno pět článků přímo a jeden článek týkající se obecných jazykových otázek napsal filosof Hans Georg Hadamer, který ve své erudici vyšel rovněž z klasické filologie a je jedním z nejlepších znalců Platóna. Ale i zbývající články se téměř vždy dotýkají problematiky překladů z jazyků klasických, respektive i orientálních, hlavně bible, a to dvojím způsobem, jednak historickým, jak se překlady vyvíjely u jednotlivých národů, jednak jak je aktualizovat.

O některých problémech se čtenář dozví také u teoretika překladu Antona Popoviče, ale sborník přináší ještě řadu problémů jiných, které by zájemce velmi obtížně sháněl. Hlavní zásady, které tam nalezneme a které bych chtěl zdůraznit, jsou tyto:

1. Překladatel si musí uvědomit, o jaký typ překladu jde - překlad dokumentární - to je vědeckotechnického díla, politického aktu, zákonů a jiných právních nařízení a usnesení, soudobých listin apod. Tento překlad musí být maximálně doslovný (samozřejmě cum grano salis).
2. Překlad díla uměleckého je vždy překlad transpoziční, musí totiž vyjádřit umělecké klady jednoho jazyka prostředky jazyka druhého, nemusí přihlížet tolik k pojmům, které slovo kryje, jako musí umět použít synonym, paronym atd., slov zvukomalebných a jiných, pokud vyjadřují nejen stejnou, ale třeba jen podobnou myšlenku.
3. Texty k překladu jest možno sestavit podle obtížnosti:
 - a) vědecká próza;
 - b) novinové texty;
 - c) dopisy, prozaické hry a prozaické romány;
 - d) formálně volná poezie a poezie formálně tvárná;
 - e) poezie formálně ztrnulá.

Po stránce vzdělání sborník zdůrazňuje, že dobrý překladatel musí studovat celý vývoj jazykovědy, nejen literární vědy a dějin literatur, pak slovníky, nejen překladové, ale především velké příruční slovníky výkladové a tezaury, reálie a dějiny národa, z jehož jazyka chce překládat. Většina těchto požadavků jest sice překladatelům a adeptům překladatelství známa, ale ztroskotává na otázkách finančních, na nedostatku volného času (jde hlavně o překlady transpoziční), nepochopení veřejných funkcionářů (např. řada knihoven v menších městech není vůbec vedena odborníky) apod.

Jen jako marný sen můžeme snít o velkých komentovaných vydáních s eventuálními paralelními nebo interlineárními překlady málo známých obtížných textů, je jich k dispozici mnohem méně u nás, než jich v světovém měřítku vychází. Závěrem lze říci, že snad stále se bude točit otázka překladu kolem dvou problémů, které vyzdvihli v uvedeném sborníku v diskusi E. Stai-ger a W. Schadewald a kulturní historik R. Pannwitz ve své Krizi evropské kultury - buď převést klasického autora cizího do mateřského jazyka autorova, aby podle slov Drydenových mluvil Vergilius jako Angličan k Angličanům, nebo naopak přizpůsobit

mateřský jazyk překladatelův výrazovým možnostem cizího autora. Je jisté, že žádné stanovisko nelze dogmatizovat, že čím jazyk bude kultivovanější, tím více se budou vzájemně různá hlediska prolínat. Ba může se stát, že i některý překlad s různými drobnými nedostatky může být kanonizován. Tak je to s většinou překladů biblických, ale může jít také o dílka menšího významu. Ostatně někteří básníci-překladatelé skutečně znamenali velmi mnoho i jako básníci i jako překladatelé nebo jako básníci zapadli, ale jako překladatelé vynikli, např. Němec Voss, Goethovi nebo Rusu Fetovi však překlady nevyhovovaly. Výjimky jako Hölderlin jsou řídké. Vskutku můžeme jen děkovat redakci sborníku, že dala slovo nejruznějším směrům. Jako klasický filolog myslím, že bychom také měli poděkovat redakci, že věnovala pozornost překladům nejvýznamnějších antických básníků, Homéra, Vergílie, pozornost také překladatelům bible, mezi jiným jest velmi podrobně popsána překladatelská činnost Eusebia Hieronyma, o níž ví málo i většina odborníků, poněvadž nejdostupnější vydání Vulgáty zpravidla mívají vynechány Jeronýmovy předmluvy.

H. Kopřiva

František Branislav, Ezopovy bajky. Příloha 1: Jiří Válek, 7 bajek podle Ezopa na texty F. Branislava k pohybovým hrátkám J. Berdychové (gramodesky); Příloha 2: Jana Berdychová, Pohybové hrátky. Panton, Praha 1973.

Jak už údaj napovídá, něco takového tu ještě nebylo. Básník, hudební skladatel a pedagog spolu připravili pro děti zajímavé spojení četby s pohybovou hrou doprovázenou malou kantátou pro dětský sbor, flétnu, 2 klarinety, fagot a bicí. Pro vyspělejší děti vydává Panton dokonce cyklus Hudebních bajek v úpravě pro zpěv a klavír. A to vše na základě Ezopových bajek.

František Branislav vybral z Lepařova překladu (Bajky aisopovské, Jičín 1881) 34 bajek. Jsou to bajky Mravěnc a holubička (u Lepaře pod č. 225), Cvrček (340), Osel a žáby (77), Kočka a myši (142), Jelen a lev (119), Zlatonosná sle-

pice (192), Vlk a jeřáb (69), Ledňáček (202), Zajáci (152), Liška a kozel (24), Páv a jeřáb (193), Lev a myš (7), Vlk a pastýři (61), Opice a rybáři (134), Nemocný jelen (122), Pes a kohout (44), Kavka a holubi (170), Haď a rak (209), Netopýr a lasička (139), Lev a zajíc (15), Včelař a včely (304), Myš a žába (149), Liška a šípek (40), Kohouti (189), Pes s kusem masa (51), Koza a osel (112), Kocour a slepice (143), Netopýr, šípek a potápka (140), Kůň a osel (100), Osel s nákladem soli (76), Velbloudi (124), Žena a slepice (346), Laň a réva (123), Osel a cvrčkové (80). Vybírány byly samozřejmě bajky co nejjednodušší a nejbližší dětské představitosti. Výjimkou je snad jen jedna, bajka Velbloudi, jejíž smysl dětem musí uniknout.

Básník je také oprášil a přeložil do modernějšího jazyka. Upravil je tak, aby byly dětem srozumitelné. Rozsekal dlouhá souvětí na krátké věty, děj poněkud zdramatizoval přidáním dalších přímých řečí a zvolání a oživil je malými veršovanými vložkami. Těmi bajka někdy začíná, jindy končí nebo v nich zvířátka medituji nebo, a to je nejčastější případ, jsou v nich onomatopoeicky rozpracovány zvířecí zvuky (-lá-ia-to je bída, říká osel, - Vrk, vrkú, vrkú, je holub podle brků, volá jí holubi na obilenou vránu, která se chce mezi ně vetřít). Někdy je toto zkonkretizování provedeno vskutku originálně. Tak např. v druhé bajce se brání chycený cvrček tím, že poukazuje na to, že nikomu neškodí, ale - jak praví Lepařův překlad - "šustěním blánek svých líbezný zvuk vydávám, bavě poutníky". U Branislava cvrček vysvětlí, že nikomu neubližuje, na poli neláme klasy a žádnou škodu nedělá a pak zacvrká:

V dobrém kraji lidem hraji.

Trochu drnkám v trní trnkám.

Mezi smrčím lani cvrčím.

Úpravy, které Branislav provedl, mají samozřejmě svůj líc i rub. Oč dělají bajku pro dětské oči živější, o to jí zase ubírají na sevřenosti a spádnosti. Někdy se mi zdá, že se ve zpracování vytratila pointa. Není to jen tím, že jen málo bajek má epimythium (Jelen a lev, Ledňáček, Kohouti, Žena a slepice mají výklad v krátkých a výstižných verších). Branislav někdy bajku dostatečně nevyhrotil a neuzavřel tak, jak

tento útvar vyžaduje. Tak např. ve výše citované bajce vyneschal závěr cvrčkovy obhajoby, totiž že kromě zvuku, který vyluzuje, nemá nic. Člověk, který lapeného cvrčka pouští, činí tak nejen proto, že se přesvědčil o tom, že je neškodný, ale především proto, že je pro něho neúčinný. U Branislava se chlapec zasměje cvrčkové písničky a pustí ho na svobodu. Z bajek se staly tak trochu hezké a neukončené povídky o zvířátkách.

Šedm z nich je podkladem pro pohybová cvičení. Vypravěč nejprve dětem bajku přečte a děti pak v rytmu hudby a na slova písničky pohybem vystihnou charakter jednotlivých zvířat (např. lehký a vznošný let holuba má být znázorněn kroužením rukou a úklony v běhu, těžkopádný pohyb kavky znázorní trhavé poskakování, houpavý krok vystihne majestátní chůzi velblouda). Kombinace mluveného slova, hudby a pohybu jistě zaujmou pozornost dítěte. Nevím, co je prvotním cílem tohoto pokusu. Jisté však je, že dětem napomůže i k hlubšímu pochopení textu bajky a snad i jejího principu.

E. Stehlíková

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

Vydává pro členy JKF z pověření výboru JKF prof. dr. Ladislav Varcl

Redakční tajemnice: dr. A. Vidmanová

Uzávěrka tohoto čísla byla 31. prosince 1973